

Student: J.C. Hartog (2046463)
Opleiding: Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing
Master Leraar Godsdienst deeltijd (pastoraalwerk)
Begeleider: Drs. M. Maes
Datum: Juni 2010

Tienercatechese

***Een verslag van een onderzoek naar de
ervaringen met een nieuwe opzet
van een project voor vormselcatechese
in de H.Joannes de Doper parochie
te Hoofddorp***

Inhoud

SAMENVATTING.....	3
INTRODUCTIE.....	4
1 ONDERZOEKSVRAGEN.....	6
1.1 Probleemstelling.....	6
1.2 Vraagstelling.....	8
Centrale vraag.....	8
Deelvragen.....	8
1.3 Doelstelling.....	8
2 THEORETISCH KADER.....	9
2.1 Inleiding.....	9
2.2 Catechese voor mensen van deze tijd.....	9
Zoekers naar zingeving.....	9
Zelfverstaan van de Kerk.....	9
Vernieuwde vorm van catechese.....	10
2.3 Kerk-zijn voor mensen van deze tijd.....	11
2.4 Catechese voor jongeren van deze tijd.....	12
Methodische oriëntatie.....	12
Vormgeving van programma's.....	12
Ontwikkelen van inhoud.....	13
3 ONTWERP VAN HET ONDERZOEK.....	15
3.1 Fasering.....	15
3.2 Methodiek.....	15
Eerste fase.....	15
Tweede fase.....	15
3.3 Onderzoekspopulatie.....	15
3.4 Objecten van onderzoek.....	16
Inhoud en doel.....	16
Vorm.....	16
Ervaring.....	16
Toepassing.....	17
3.5 Detailvragen.....	17
Eerste fase.....	17
Tweede fase.....	17
3.6 Vastleggen antwoorden.....	18
4 VERZAMELEN.....	19
4.1 Materiaal met betrekking tot het project.....	19
Werkwijze.....	19
Inhoud en doel.....	19
Vorm.....	21
4.2 Materiaal met betrekking tot de vormelingen.....	22
Werkwijze.....	22
Ervaring.....	23

Toepassing.....	24
4.3 Materiaal aanvullende vragen.....	27
5 INTERPRETEREN.....	28
5.1 Materiaal met betrekking tot het project.....	28
Inhoud en doel.....	28
Vorm.....	29
5.2 Materiaal met betrekking tot de vormelingen.....	30
Response.....	30
Ervaring.....	30
Toepassing.....	33
5.3 Materiaal aanvullende vragen.....	35
6 CONCLUSIES EN EVALUATIE.....	36
6.1 Conclusies met betrekking tot het project.....	36
Inhoud en doel.....	36
Vorm.....	37
6.2 Conclusies met betrekking tot de vormelingen.....	38
Ervaring.....	38
Toepassing.....	40
6.3 Beantwoording onderzoeksvragen.....	41
Eerste deelvraag (inhoud en doel).....	41
Tweede deelvraag (vorm).....	41
Derde deelvraag (ervaring).....	41
Vierde deelvraag (toepassing).....	41
Centrale vraag.....	41
6.4 Relevantie.....	42
6.5 Beperkingen.....	42
6.6 Aanbevelingen.....	42
BRONNEN.....	44
Literatuur.....	44
Internet.....	44
COLOFON.....	44
BIJLAGEN.....	45
Bijlage 1 Enquête formulier.....	45
Bijlage 2 Programma project.....	49
Bijlage 3 Programma inhoudelijke bijeenkomsten.....	51
Jaargang 2007/2008.....	51
Jaargang 2008/2009.....	54
Jaargang 2009/2010.....	57
Bronnen materiaal inhoudelijke bijeenkomsten.....	61

Samenvatting

De werkgroep vormselcatechese van de H.Joannes de Doper parochie te Hoofddorp heeft met ingang van jaargang 2007/2008 de opzet van haar vormselproject herzien. Gebruikmakend van diverse bronnen, waaronder Van Hoof-Borst (2005), heeft de werkgroep een nieuw projectprogramma samengesteld. Het hernieuwd brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof is daarin een belangrijke doelstelling. Door gebruik te maken van moderne media en uitdagende werkvormen hoopt de werkgroep de boodschap meer herkenbaar te maken voor de jongeren. Nu het project een aantal keren volgens deze opzet is uitgevoerd, wil de werkgroep weten in hoeverre de doelstellingen bereikt worden.

Het doel van dit onderzoek is om duidelijk te maken wat in de opzet en vormgeving van een catecheseproject bijdraagt aan het voor tieners verstaanbaar brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof opdat die toepasbaar wordt in hun leven.

Het theoretisch kader voor dit onderzoek bestaat uit de visie van de Nederlandse Bisschoppen (2009) op een vernieuwd zelfverstaan van de Kerk en op een vernieuwde vorm van catechese, uit de dimensies van het kerk-zijn volgens Hendriks (2008), uit de principes voor succesvol jongerenwerk van Van der Heijden (2003) en uit invalshoeken en niveaus die van belang zijn bij het ontwikkelen van de inhoud van een catechesebijeenkomst volgens Van Hoof-Borst (2005).

Het onderzoek is in twee fasen uitgevoerd. In de eerste fase is door archiefonderzoek en interviews met twee leden van de vormselwerkgroep het programma van het project als geheel en dat van de inhoudelijke bijeenkomsten afzonderlijk geïnventariseerd. In de tweede fase is aan de hand van de resultaten van de eerste fase, en op basis van de achterliggende theorie, een enquête formulier ontwikkeld. Hierin worden de vormelingen gevraagd naar hun oordeel over het programma, en hun ervaring met het in praktijk brengen van de inhoud daarvan. Dit formulier is toegestuurd aan vormelingen die deelgenomen hebben aan het vormselproject 2007/2008, 2008/2009 en 2009/2010. Van de 38 verzonden formulieren is 79% tijdig terugontvangen.

In de opzet van het project en van de inhoudelijke bijeenkomsten blijken verschillende van de principes voor succesvol jongerenwerk volgens Van der Heijden (2003) inderdaad aanwezig én gewaardeerd voor de vormelingen: aandacht voor geloof én voor vermaak, het brengen van de boodschap van het christelijk geloof en het bieden van ruimte aan Gods eigen kracht en werkzaamheid. Hetzelfde geldt voor de invalshoeken en niveaus voor het ontwikkelen van inhoud volgens Van Hoof-Borst (2005) in het gebruik van de Bijbel, verhalen en voorbeelden, spellen en creatieve werkvormen. Het gebruik van moderne media zoals powerpoint presentaties en filmfragmenten onder andere van youtube, spreekt de vormelingen aan. Ten aanzien van het bewustzijn van de identiteit en bestaansreden van de kerk en het inrichten van de catechese naar catechumenaal model zoals de Nederlandse Bisschoppen (2009) voorstaan, alsmede het formuleren van doelstellingen en het afstemmen op de doelgroep bestaat er voor het project nog de mogelijkheid zich te verbeteren.

Hoewel de vormelingen naar eigen oordeel wel geleerd hebben in het project, en in gedachte en/of gesprek daar wel eens op teruggrijpen, hebben ze de elementen uit de basisboodschap waarnaar in de enquête is gevraagd, niet méér dan vóór het project een plaats kunnen geven in hun leven. De nieuwe opzet van het project slaagt derhalve maar ten dele in zijn doelstellingen.

Introductie

Kort na het droogvallen van de Haarlemmermeer begin juli 1852 wordt het dorp Kruisdorp gesticht. In 1856 wordt dit omgedoopt tot Hoofddorp. Van een klein plattelands dorp is Hoofddorp uitgegroeid tot een woonkern met stadse allures. Het aantal inwoners is de laatste decennia gegroeid van 14.247 in 1975 tot 73.294 in 2010 (bron: www.haarlemmermeer.nl). Kort na de stichting van het dorp ontstaat de H.Joannes de Doper parochie die aanvankelijk samenkomt in een nood-kerk. In 2010 viert de parochie het 150 jarig jubileum van de inzegening van de parochiekerk aan de Kruisweg.

De H.Joannes de Doper parochie in Hoofddorp behoort in 2010 met circa 9.500 parochianen tot de grotere parochies in het bisdom Haarlem-Amsterdam. Er zijn twee pastores: Kees van Lent (priester) en Leo Mesman (pastoraalwerker). Zij worden bijgestaan door een groot aantal vrijwilligers. Deze vrijwilligers zijn actief op alle drie de kerkelijke handelingsvelden leren, viëren en dienen. De catechese werkgroepen worden gecoördineerd door één van de vrijwilligers die verantwoordelijk is voor de gang van zaken binnen de werkgroep. Sommige werkgroepen worden min of meer intensief bijgestaan door één van de pastores.

De werkgroep vormselcatechese opereert geheel zelfstandig. Wel wordt één van de pastores gevraagd om bij enkele gelegenheden aanwezig te zijn. Sinds 2005 ben ik lid van deze werkgroep, en in 2006 heb ik het coördinatorschap van mijn voorganger overgenomen. De werkgroep bestaat sindsdien uit zes leden. Vier daarvan zijn reeds vanaf 2006 lid van de werkgroep.

In jaargang 2006/2007 is het project nog uitgevoerd grotendeels volgens het programma van mijn voorganger. Met ingang van 2007/2008 is er gekozen voor een nieuwe inhoud en opzet. Dit nieuwe programma is door de werkgroep zelf samengesteld gebruikmakend van het materiaal van met name Van Hoof-Borst (2005). Daarnaast is een scala aan andere bronnen gebruikt zoals mag blijken uit het overzicht aan het einde van de derde bijlage. Het project is aldus gemaakt voor gebruik binnen de parochie en niet in druk uitgegeven voor algemeen gebruik.

Vanaf jaargang 2006/2007 wordt het project uitgevoerd in samenwerking met de werkgroep vormselcatechese van de parochie Onze Lieve Vrouw Onbevlekt Ontvangen uit Nieuw Vennep. De samenwerking beperkt zich in grote lijnen tot de externe activiteiten (excursies en activiteiten buiten het gebouw van de kerk), de inhoudelijke bijeenkomsten voor de ouders en de vormselviering. De overige onderdelen van het project worden door de beide werkgroepen gescheiden voorbereid en uitgevoerd. Mijn onderzoek beperkt zich tot de werkgroep en vormelingen uit Hoofddorp.

Alle leden van de werkgroep participeren in het voorbereiden én in het uitvoeren van de verschillende activiteiten. Mijn rol als coördinator ontwikkelde zich van aanvankelijk sterk bepalend voor vorm, inhoud en uitvoering tot uiteindelijk meer procesbegeleidend.

In jaargang 2009/2010 vindt de overdracht plaats naar degene die mij als coördinator op zal volgen. Dit omdat ik naar verwachting door een verandering van mijn werkzaamheden met ingang van de jaargang 2010/2011 geen mogelijkheid meer zal hebben om me voor de vormselwerkgroep in te zetten.

Ik volg het vormselproject 2009/2010 zo veel als mogelijk op afstand om de nieuwe coördinator de kans te geven zich de gang van zaken eigen te maken en taken over te nemen. Met de vormelingen van de voorbije jaargangen heb ik niet meer dan hoogst incidenteel contact. Dit maakt dat mijn band met het project en met de meeste vormelingen tamelijk los is geworden. Hierdoor kan ik onderzoek doen naar het vormselproject zonder het gevaar van belangenverstrengeling.

Sinds 2005 ben ik aldus intensief bezig geweest met tieners en geloofscommunicatie. In die periode zijn er momenten geweest waarop er weinig leek te lukken van wat we trachtten te bereiken. Gelukkig hebben we ook veel kleine momenten van succes gezien.

De doelstelling van het vormselproject is steeds geweest in ieder geval iets van het katholieke geloofsgoed over te dragen aan de vormelingen en wel zo dat het geloof daadwerkelijk betekenis kan krijgen in hun eigen leven. In de nieuwe opzet van het vormselproject zijn fundamentele keuzes gemaakt om daar aan te werken. Er zijn nieuwe keuzes gemaakt ten aanzien van de inhoud, van de werkvormen en van de hulpmiddelen die daarbij nodig zijn.

Ik wil graag weten welke elementen uit die nieuwe opzet in positieve zin hebben bijgedragen aan de project doelstelling. Daartoe wil ik in kaart brengen wat de inhoud en vorm van het vormselproject is geweest. En vervolgens hoe de vormelingen die vorm ervaren hebben, en in hoeverre ze de inhoud een plek hebben kunnen geven in hun eigen leven. Mogelijk kunnen deze inzichten mij en anderen helpen om elders nieuwe projecten voor tienercatechese op te zetten.

1 Onderzoeksvragen

1.1 Probleemstelling

In de Katholieke Kerk worden kinderen meestal in de brugklasleeftijd door lokale werkgroepen projectmatig voorbereid op het ontvangen van het sacrament van het vormsel als afsluiting van de initiatie catechese. Deze werkgroepen ervaren vaak problemen in het motiveren van tieners om deel te nemen, in het begrijpelijk overbrengen van de boodschap van het christelijk geloof, en het naderhand actief doen toetreden van de vormelingen tot de gemeenschap van de kerk.

Juist die toetreding tot de kerkelijke gemeenschap beschrijft de Katechismus van de Katholieke Kerk in paragraaf 1303 impliciet als de vruchten van het vormsel: 'Hierdoor bewerkt het Vormsel een groei en verdieping van de doopgenade: het maakt dat wij dieper wortelen in het goddelijke kindschap dat ons doet zeggen: "Abba, Vader" (Rom. 8, 15); het verenigt ons hechter met Christus; het vermeerdert in ons de gaven van de heilige Geest; het vervolmaakt onze band met de Kerk; het verleent ons een bijzondere kracht van de heilige Geest om het geloof door woord en daad te verbreiden en te verdedigen als waarachtige getuigen van Christus, om dapper de naam van Christus te belijden en nooit schaamte te gevoelen voor het kruis...'

De wetenschap dat het vormsel soms badinerend het 'sacrament van kerkverlating' wordt genoemd, doet ons beseffen dat vormselprojecten er vaak niet goed in lijken te slagen deze vruchten te oogsten. De Nederlandse Bisschoppen Conferentie (2009, p43) onderkent deze situatie: 'In de huidige situatie stopt de catechese voor de meeste mensen bij het vormsel, ... Vaak is dat ook het einde van de religieuze ontwikkeling.'

De werkgroep vormsel catechese in H.Joannes de Doper parochie te Hoofddorp is reeds verscheidene jaren actief. Zij organiseert haar projecten vanuit een bepaald beeld van de gelovige achtergrond van de vormelingen. Van de kandidaat vormelingen wordt verwacht dat ze ooit gedoopt zijn en hun eerste heilige communie gedaan hebben. De werkgroep neemt aan dat één of beide ouders praktiserend katholiek is of is geweest, en dat daardoor het geloof enige rol speelt in het gezin. Daarbij gaat zij er niet persé van uit dat het geloof in het dagelijks gezinsleven een prominente plaats heeft. Frequent en regelmatig kerkbezoek wordt als uitzonderingssituatie gezien.

De werkgroepleden hebben geen specifieke pedagogische benadering of methode voor ogen. Wel is er een sterke motivatie om de inhoud van de geloofsboodschap over te brengen aan de tieners. Daarbij wil de werkgroep een veilig groepsgevoel stimuleren zodat de vormelingen een positieve herinnering aan het vormselproject en aan de kerk over houden. Hiermee hoopt men dat er bij enkele vormelingen iets gezaaid wordt dat in hun latere leven naar buiten mag komen in een actieve participatie aan de katholieke kerk. De werkgroep vindt het van belang dat de vormelingen ervaren dat zij niet de enige tieners zijn die serieus met het geloof bezig zijn.

De werkgroep vindt het belangrijk om veel centrale noties uit de katholieke geloofstraditie te vertellen, te laten zien en waar mogelijk te laten ervaren. Ze wil in ieder geval niet voor de vormelingen bepalen hoe hun eventuele geloofsbeleving er uit zou moeten zien door cruciale zaken weg te laten. In het project komen de vormelingen in contact met een scala aan katholieke kernpunten en eigenheden, opdat ze zélf - nu of ooit - een keuze kunnen maken. Het kostte de werkgroep telkens behoorlijke inzet om voldoende kandidaat vormelingen voor een project te vinden. Gaande het project vereiste het grote inspanning om de interactie met deelnemers op gang te brengen en te houden. Maar regelmatig bleef het toch bij éénrichtingsverkeer vanuit de leden van de werkgroep.

Bovendien lieten de vormelingen zich na een vormselproject niet of nauwelijks zien bij zondagse vieringen en in het kerkelijk tienerwerk. Dus ook hier werden de vruchten van het sacrament niet overvloedig geoogst,

De tot 2007 gebruikte opzet van het Hoofddorpse project is gebaseerd op de veronderstelling dat er een zekere geloofsachtergrond bij de vormelingen aanwezig is, waarop op vooral indringend instructieve wijze voortgebouwd werd. De werkgroep vermoedde dat deze werkwijze onvoldoende aansluiting vond bij de vormelingen. Daarom heeft zij in 2007 besloten tot een vrij ingrijpende herziening van de inhoudelijke bijeenkomsten in het vormselproject.

Ten eerste is ervoor gekozen om in plaats van het voortbouwen op vooronderstelde basiskennis, opnieuw een eerste verkondiging van de basisboodschap van het christelijk geloof te doen. Dit ondanks het feit dat daarmee de catechese die onderdeel is van de voorbereiding op de eerste heilige communie grotendeels herhaald wordt.

Overwegende dat het recente beleid van de Nederlandse Bisschoppen Conferentie (2009) er op gericht is om de katholieke identiteit in toenemende mate kernachtig te formuleren, is een stevig fundament gezocht voor het streven dit ook in het vormselproject te doen. De inhoudelijkheid voor de nieuwe opzet is gebaseerd op een uitgave van het bisdom Haarlem-Amsterdam (Van Hoof-Borst, 2005). Zij beschrijft een algemeen catechese project voor tieners waarin de basisboodschap expliciet wordt gebracht. In het vormselproject is de inhoud van dit project grotendeels overgenomen, waarbij wel steeds op geschikte momenten de relatie met het vormsel is gelegd.

Ten tweede is er voor gekozen om in het project een scala aan eigentijdse, op interactie en directe ervaring gerichte werkvormen te introduceren. Hierbij wordt veel gebruik gemaakt van moderne digitale media en van eigentijdse muziek en filmfragmenten. Daarnaast worden verschillende uitdagende spelvormen ingezet. Hiermee is getracht het aanbod beter aan te doen sluiten op de beleavingswereld van de vormelingen.

De doelstelling van het project werd daarmee tweeledig. Ten eerste om een hernieuwde (want deels een herhaling van de catechese die ter voorbereiding op de eerste Heilige Communie is ontvangen) en een nieuwe (want meer afgestemd op de levensfase waarin de vormeling nu verkeert) introductie van de belangrijkste elementen van het katholieke geloof te geven. En ten tweede om de vormelingen nadrukkelijker dan voorheen uit te nodigen om te bepalen of en zo ja, hoe ze die in verband kunnen brengen met het eigen leven.

Nu het vormselproject in Hoofddorp een aantal keren volgens deze nieuwe opzet is uitgevoerd, wil de werkgroep weten in welke mate de doelstellingen bereikt zijn door een onderzoek in te stellen naar de ervaring van de vormelingen met het vormselproject in de jaargangen 2007/2008, 2008/2009 en 2009/2010.

In het onderzoek wordt de mening van vormelingen gevraagd om op basis daarvan uitspraken te kunnen doen over de werkzaamheid van de nieuwe opzet van het vormselproject. Idema (2007) heeft eveneens een onderzoek gedaan naar een project voor vormselcatechese. In haar onderzoek zijn de problemen in kaart gebracht die de Anna-Bonitafius Gerardus Majella parochie in Amsterdam en de parochie St. Petrus' Banden in Diemen, ervoeren in het vormselproject aldaar. Idema interviewde daartoe de begeleidende pastores en vrijwilligers.

Het resultaat van dit onderzoek heeft geleid tot een aantal praktische verbeteringen in de uitvoering en begeleiding van de vormselprojecten: de verankering in de parochiecatechese als geheel, het aantal bijeenkomsten, het uitwijken naar een grotere kerkruimte en het kweken van het bewustzijn dat een formele evaluatie noodzakelijk is. Daarnaast is duidelijk geworden dat een aantal aspecten uit het theoretisch kader van Idema's onderzoek reeds in het project aanwezig waren, dan wel dat er behoefte bestaat aan het introduceren van die hoedanigheden in het project.

Een aantal van deze aspecten komt ook in de conclusies van het onderzoek naar het vormselproject van de H.Joannes de Doper parochie in Hoofddorp aan de

orde. Het gaat daarbij ten eerste om het plaatsen van de vormselcatechese in het kader van de praktische theologie, waarbij het vertrouwd raken met de werking van de Heilige Geest bij mag dragen aan de inspiratie van de vormelingen om op hún beurt bij te dragen aan een betere wereld. Ten tweede om het begrip *communio* van meer inhoud te voorzien door de betrokkenheid van de parochianen bij het vormsel, en daarmee van de vormelingen bij de kerkgemeenschap, te vergroten. En ten derde om mystagogische catechese in te zetten aansluitend bij de mate van progressie in het geloof van de ontvanger daarvan.

1.2 Vraagstelling

Centrale vraag

De centrale vraag in dit onderzoek is in hoeverre de nieuwe opzet van het vormselproject in de jaargangen 2007/2008, 2008/2009 en 2009/2010 in de H.Joannes de Doper parochie slaagt in de doelstelling een hernieuwde introductie te geven van de basisboodschap van het christelijk geloof zodanig dat de vormelingen die in verband kunnen brengen met en toepassen in hun leven.

Deelvragen

1. Wat was de inhoud en inhoudelijke doelstelling van het vormselproject?
2. Wat was de vorm waarin aan de doelstelling is gewerkt?
3. Hoe hebben de vormelingen deze inhoud en vorm gewaardeerd?
4. In hoeverre hebben de vormelingen de inhoud van de inhoudelijke bijeenkomsten kunnen betrekken op hun leven?

1.3 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om duidelijk te maken wat in de opzet en vormgeving van een catecheseproject bijdraagt aan het voor tieners verstaanbaar brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof opdat die toepasbaar wordt in hun leven.

De aldus verkregen inzichten zouden van nut kunnen zijn voor hen die in de praktijk werkzaam zijn bij het opzetten en uitvoeren van projecten voor tienercatechese.

2 Theoretisch kader

2.1 Inleiding

Achter de probleemstelling schuilt een meer algemene vraag naar de betekenis van de kerk in de huidige maatschappij. In de loop van de laatste decennia is de aanvankelijk centrale positie van de kerk verschoven naar buiten het middelpunt van de samenleving. Voor velen heeft de kerk met haar boodschap aangaande redding en verlossing door het geloof, haar aantrekkingskracht verloren. Dit roept de vraag op hoe catechese gestalte moet krijgen om mensen van deze tijd alsnog aan te spreken.

Catechese wordt aangeboden vanuit een kerkelijke gemeenschap. In het verlengde van het voorgaande komt zo de vraag op wat we moeten verstaan onder kerk-zijn, en wat daarvan de relatie is met aansprekende catechese.

Meer specifiek gaat het in de probleemstelling over catechese aan tieners. Uiteindelijk is er zo de vraag hoe het kerkelijk jongerenwerk vorm en inhoud moet krijgen om te komen tot aantrekkelijke en aansprekende initiatie catechese.

In de navolgende paragrafen wordt een theoretisch kader geschetst waarin we deze vragen kunnen plaatsen.

2.2 Catechese voor mensen van deze tijd

Zoekers naar zingeving

De Nederlandse Bisschoppen Conferentie (2009, p9-13) schetst een beeld van de mens in deze tijd als een individu dat meer dan ooit zélf op zoek gaat naar een eígen levensbeschouwing. Er is sprake van een *believing without belonging*-houding en van *autovalidering*: men gelooft – in zekere zin – wel, maar men wil zich niet binden aan één bepaald instituut. Men wil religieuze overtuigingen niet verantwoorden vanuit een instituut maar vanuit zichzelf. Er is een afkeer van dogmatisch en metafysisch spreken over God.

In plaats daarvan gaat het voor hen over een mysterie, het onzegbare dat voor iedereen een andere invulling kan krijgen: 'ietsisme'. Er is zo meer sprake van spiritualiteit (een levenshouding) dan van religie (een geheel van opvattingen, rituelen en praktijken).

In onze samenleving staat het individu aldus met zijn eigen biografie en vrijheid centraal. Het beleven van spiritualiteit is het resultaat van een persoonlijke zoektocht. Het is van belang om te beseffen dat de moderne gerichtheid op religie in de vorm van spiritualiteit voor de Kerk zowel een uitdaging als een kans in zich bergt.

Zelfverstaan van de Kerk

De Nederlandse Bisschoppen (2009, p13-17) zien als reactie op de wijze waarop de moderne mens zijn zoektocht naar levensbeschouwing en spiritualiteit vorm geeft, het herdefiniëren en herontdekken van de eigen missionaire identiteit als belangrijke uitdaging. Deze identiteit bestaat uit het besef dat de Kerk gezonden is om de wereld te dienen door de verkondiging van het Goede Nieuws van Gods heil en verlossing. De gelovige moet de inhoud van het geloof (her)ontdekken en opnieuw leren verwoorden vanuit de bestaansreden van de kerk: het gezonden zijn om het evangelie te verkondigen en levend uit de handen van de Vader, door de Zoon en in de Geest. Het versterkte besef van de eigen gelovige identiteit maakt het mogelijk om het geloofsgesprek aan te gaan met de hedendaagse mens op sleutelmomenten in diens leven.

Vernieuwde vorm van catechese

De Nederlandse Bisschoppen (2009, p18-20) pleiten er voor om de oude vorm van catechese fundamenteel te herzien. Deze oude vorm veronderstelt een geloofsachtergrond bij de catechisanten waarop in catechetische momenten voortgebouwd wordt. Catechese is hier geconcentreerd rond de toediening van sacramenten waarbij het geloof tussen de generaties wordt doorgegeven door middel van instructie.

De Nederlandse Bisschoppen (2009) spreken over een vernieuwde vorm van catechese als motor van vernieuwing in de Kerk. Deze vernieuwde vorm wordt bepaald door het model van de missionaire kerk. De 'passieve' plaatselijke gemeenschap moet omgevormd worden naar een actieve die catechetische verantwoordelijkheid sámen draagt. Het gaat om de omschakeling van een cultuurkerk naar een missionaire Kerk.

De Nederlandse Bisschoppen (2009, p29-41) geven een drietal krachtlijnen aan om te komen tot een vernieuwde vorm van catechese: het ontwikkelen van een levende kerkgemeenschap, primair aandacht voor eerste verkondiging (*kerygma*) en leren geloven naar het model van het catechumenaat.

Een levende gemeenschap mag, luisterend naar Gods woord dat oproept tot dienen, catechese als haar wezenstaak (her)ontdekken. Ze mag sacramenten als werkzame tekenen van de ontmoeting met Jezus ervaren als voedend voor mensen op verschillende momenten in het leven. Möller (1997, nr 220) schrijft dat catechese de verantwoordelijkheid is van de gehele christelijke gemeenschap. Omdat catechese deel uit maakt van het gelovig zijn, wordt zij gedragen en gevoed door de hele gemeenschap. De lokale gelovige gemeenschap dient uitnodigend en verwelkomend te zijn, en te leven naar wat ze gelooft en uitdraagt. Een levende gemeenschap moet naar buiten treden door zich zichtbaar te maken in het publieke domein in nieuwe vormen van apologetiek.

De eerste verkondiging is volgens de bisschoppen in onze tijd van het grootste belang. Velen kennen het christelijk geloof nauwelijks. Gebrek aan kennis, misverstanden en reducties maken dat er veel behoefte is aan informatie over het geloof. Ook veel gedoopten komen pas bij het ontvangen van sacramenten later in hun leven in écht contact met de blijde boodschap.

Hoewel ervaringen van existentiële aard (leven en dood, schuld, lijden) aangrijpingspunten zijn om in de eerste verkondiging de kernpunten van het christelijk geloof daarmee in gesprek te brengen, is dit in de praktijk niet eenvoudig. Want velen hebben een zekere afkeer ontwikkeld tegen de christelijke duidingen daarvan. Het is van belang om deze allergie te erkennen én om nieuwe vragen te durven stellen om het geloofsgesprek inhoud te geven.

Catechese moet meer vorm gegeven worden aan de hand van het model van het catechumenaat. Catechese wordt daarin gezien als een permanent proces van intreden in het geloof, gedragen door de hele gemeenschap waarin die zijn eigenheid bevestigt én hernieuwt, en waarbij Christus de uiteindelijke initiator is.

Catechese moet sterk verbonden worden met de liturgie die de ruimte en tijd vormt voor de geloofsgroei en opname in de geloofsgemeenschap.

Met het intreden in het geloof vindt een 'ommekeer' in het leven plaats. 'Deze bekering is een permanente uitdaging om in alles het Rijk Gods te zoeken.'

Het catechumenaat is gericht op de genade die wordt ontvangen in de initiatie sacramenten doop en vormsel, en in de eucharistie. De doopgenade wordt ons bij de doop geschonken, maar vraagt ook om voortdurende vernieuwing van het geloof. Mystagogische catechese binnen het catechumenaat bouwt voort op de genade die in de sacramenten wordt ontvangen.

2.3 Kerk-zijn voor mensen van deze tijd

De Nederlandse Bisschoppen (2009) schetsen een visie op vernieuwde catechese als motor van vernieuwing in de Kerk. Om die visie in praktijk te brengen is volgens hen een levende kerkgemeenschap nodig. Om over kerkgemeenschap of over kerk-zijn te kunnen spreken is het nodig enige begrippen tot onze beschikking te hebben.

Volgens Hendriks (2008, p54-69) bestaat er onder theologen in grote trekken overeenstemming over de volgende samenvatting van de kern van wat het gemeente-zijn – kerk-zijn – is: 'Constitutief voor kerk-zijn is gehoor geven aan "de Stem van de Roepende" (God of Christus) en zo de gemeenschap zoeken met Hem, met elkaar en met de wereld'. Met andere woorden kerk-zijn is gebaseerd op de roeping tot omgang met God, tot gemeenschap met elkaar en tot dienst aan mens en samenleving. Dus kerk-zijn is gefundeerd op een roeping met drie dimensies: mystiek, *koinonia* en *diakonia*.

Hendriks (2008) maakt een onderscheid tussen deze dimensies en de klassieke handelingsvelden 'vieren, leren, dienen'. De dimensies zijn zoals we gezien hebben, uitingvormen van de roeping tot kerk-zijn. De handelingsvelden ziet hij als gebieden waarop de kerk actief is. Het zijn dus twee verschillende grootheden die niet één op één uitwisselbaar zijn. Zo is vieren volgens hem geen dimensie van kerk-zijn, maar een handelingsveld. Dienen is wel een dimensie, maar als diaconie ook een handelingsveld. En leren is eveneens geen dimensie maar een handelingsveld dat in alle drie de dimensies groei wil stimuleren.

Het onderscheid tussen de dimensies van kerk-zijn en de handelingsvelden is voor Hendriks (2008) van belang omdat de betrokkenheid van mensen bij het kerk-zijn in de praktijk georganiseerd is naar het gezichtspunt van de handelingsvelden. Een vrijwilliger die als lector actief is in de zondagse vieringen valt onder het handelingsveld 'vieren'. En een lid van de werkgroep vormselcatechese onder het handelingsveld 'leren'. Het bezwaar van Hendriks (2008) is dat daarmee niet alle drie de dimensies van het kerk-zijn aan de orde komen. Daarmee komt de ervaring van het kerk-zijn niet voldoende tot zijn recht. Hij pleit er daarom voor om in alle parochiële werkgroepen alle drie de dimensies aan de orde te laten komen. In de activiteiten van een werkgroep ruimte moet zowel ruimte zijn voor omgang met God (in gemeenschappelijk gebed en liturgie), voor onderlinge vriendschap, bemoediging, inspiratie en hulp als voor dienstbaarheid aan de naaste. De werkgroep draagt dan alle kenmerken van kerk-zijn in zich. Deze ecclesiale werkgroepen hebben volgens Hendriks (2008) de toekomst juist omdat en doordat deelname aan een ecclesiale groep mensen (waaronder vormelingen in een vormselproject) in contact brengt met alle dimensies van kerk-zijn.

Ook de Nederlandse Bisschoppen (2009, p24-28) benadrukken dat alle aspecten van kerkelijke activiteit samen moeten komen. Catechese mag géén eiland zijn, maar moet een integraal deel uitmaken van het kerkelijke leven. Catechese (leren) moet verweven zijn in de liturgie (vieren) want 'het brengt de mens immers op een narratief-liturgische manier binnen in de wereld van geloof en heeft daardoor een sterk initiërend karakter.' Evenzo moet catechese verweven zijn met diaconie (dienen). Want reeds in de jonge kerk trokken christenen de aandacht door hun navolging van Jezus in een voor die tijd ongewone zorg voor de naaste. Catechese mag ook gezien worden als diaconie aan de wereld omdat het brengen van de Blijde Boodschap in die wereld het Rijk Gods aankondigt. Daarmee is catechese dienstbaar aan mensen die opzoek zijn naar zingeving.

2.4 Catechese voor jongeren van deze tijd

Methodische oriëntatie

De Nederlandse Bisschoppen (2009, p42-50) willen de vernieuwde catechese in praktijk brengen door een gedifferentieerde, op specifieke doelgroepen gerichte vorm van permanente catechese.

Catechese aan kinderen in de basisschoolleeftijd is een socialiserend proces waar zij ingeleid worden in de wereld, beelden, verhalen, rituelen en gebeden van het geloof en van de kerk. De verhalen uit de Bijbel en de traditie worden op aansprekende narratieve wijze gebracht zodat die deel gaan uitmaken van hun persoonlijke en het collectieve geheugen.

Jongeren in de middelbare schoolleeftijd zijn voor de kerk moeilijk bereikbaar. Ze komen sporadisch met haar of met de geloofsgemeenschap in aanraking. Catechese aan jongeren moet daarom een specifieke vorm en inhoud hebben. De manier waarop de jongeren bij elkaar gebracht kunnen worden is sterk afhankelijk van de situatie. Een bijzondere vorm zou schoolpastoraat kunnen zijn in katholieke scholen. In de catechese aan jongeren in de leeftijd van ongeveer twaalf tot zestien jaar moeten volgens de bisschoppen vooral thema's uit hun leefwereld uitgewerkt worden. Bij jongeren boven de zestien moet de catechese vooral begeleidend en ondersteunend zijn bij het maken van levensbeschouwelijke keuzes.

Vormgeving van programma's

Programma's voor succesvol jongerenwerk moeten volgens Van der Heijden (2003, p180-211) voldoen aan een zevental principes: aandacht voor geloof én plezier inbouwen, relaties opbouwen en vertrouwen winnen, uitgaan van de leefwereld van de tieners, ruimte voor gesprek en discussie bieden, het christelijk geloof duidelijk maken, goede kwaliteit leveren en God's eigen kracht de ruimte bieden.

Aandacht voor geloof én plezier

De kracht van een jongeren programma zit hem in de combinatie van catechese en plezier. Plezier maken is voor jongeren een van de allerbelangrijkste dingen. Serieus bezig zijn moet regelmatig afgewisseld worden met plezier, humor en opschudding door gekke spelletjes.

Relaties en vertrouwen

Goede programma's zijn geen doel, ze zijn slechts het middel om te werken aan een vertrouwensrelatie. Pas als de jongeren een jongerenwerker als persoon vertrouwen, pas dan vertrouwen ze diens boodschap. Voor het opbouwen van die band moet er regelmatig – liefst elke week – contact zijn. Daarbij moet er voldoende tijd zijn om samen dingen te doen (bijvoorbeeld spelletjes en/of gesprekken) om elkaar in kleine groepjes te leren kennen.

Leefwereld van de tieners

Het brengen van de boodschap van het christelijk geloof aan tieners is niet eenvoudig. Een drietal benaderingen is herkenbaar in de praktijk. De eerste bestaat er uit dat dat wat er volgens de leiding te leren valt, belerend en stug voort docerend wordt gebracht, voorbijgaand aan hoe dat bij de jongeren overkomt. Die laatste moeten gewoon maar even doorbijten. Hoewel deze benadering bij goed leiderschap succesvol kan zijn, zullen de jongeren niet lang geboeid worden.

De tweede benadering bestaat er uit dat men zich neerlegt bij het feit dat de jongeren niet in het geloof geïnteresseerd zouden zijn en daarom alleen maar ontspanning en vertier aanbiedt. Maar dan onderscheidt de kerk zich niet of nauwelijks meer van ander jongeren groeps- en clubwerk.

De derde benadering gaat uit van actuele onderwerpen uit de leefwereld van de jongeren en maakt gebruik van communicatiemiddelen, beelden en muziek van

hun cultuur. Van daaruit wordt een brug gemaakt naar het christelijk geloof. Door uit te leggen wat de Bijbel over het te behandelen onderwerp zegt, wordt het geloof direct in verband gebracht met het dagelijkse leven van de jongeren. Daarbij moet niet de boodschap van het christelijk geloof veranderd worden, maar wel de manier waarop die aangeboden wordt. Belangrijke elementen daarin zijn: humor, snelheid en afwisseling, visueel- en ervaringsgericht werken en muziek.

Gesprek en discussies

De bijeenkomsten mogen oefenmomenten zijn voor meningsvorming en sociale vaardigheden. Naar elkaar leren luisteren en de eigen ervaringen en opvattingen leren formuleren zijn wezenlijk. De leiding moet daartoe een gesprek succesvol kunnen initiëren en ruimte bieden aan onderlinge discussie.

Christelijk geloof duidelijk maken

Om 'ja' te kunnen zeggen tegen het christelijk geloof, moet de jongeren daarover kennis bijgebracht worden. Jongeren moet geleerd worden om de werkzaamheid van het geloof als relatie met God, in hun eigen leven te ervaren. Want iets wordt voor jongeren tot waarheid op het moment dat ze ervaren dat het voor hen werkt.

Kwaliteit

Kwaliteit in het kerkelijk jongerenwerk is heel belangrijk omdat het in concurrentie verkeert met andere vrijetijdsactiviteiten die van hoge kwaliteit zijn. Televisie, computers, sportclubs, disco's en bioscopen bieden een overweldigende hoeveelheid mogelijkheden van hoge technische en facilitaire kwaliteit. De kwaliteit van het kerkelijk jongerenwerk moet voor een groot deel liggen in de relaties en de onderlinge sfeer. Het programma moet iets bieden wat nergens anders te vinden is.

Gods eigen kracht

Het succes van kerkelijk jongerenwerk is zeker niet alleen afhankelijk van een goed programma of van de gedreven inzet van de begeleiders. God is al met de jongeren bezig voordat ze door kerkelijk jongerenwerk worden bereikt. Het daadwerkelijk in contact brengen mét God is daarom veel belangrijker dan het praten óver God.

De begeleiders mogen in hun gebed God vragen bijzonder werkzaam te zijn in de jongeren die aan hen zijn toevertrouwd. In gebed kunnen zij ook verzoeken om nieuw inzicht in wat er gedaan moet worden.

Ontwikkelen van inhoud

De inhoudelijkheid van een catechese project krijgt gestalte door de thema's die aan de orde worden gesteld in de verschillende bijeenkomsten binnen dat project. In de uitwerking van dat thema levert elke bijeenkomst een bijdrage aan de realisatie van de project doelstellingen.

Van Hoof-Borst (2005, p17-29) gebruikt de drieslag 'hoofd, hart en handen' om doelstellingen te formuleren. In elke bijeenkomst moet iets geleerd worden, er moet kennis verworven worden: het hoofd-niveau. Er moet iets te beleven en te ervaren zijn: het hart-niveau. En met die kennis en ervaring moet iets gedaan worden: het handen-niveau.

Deze aanpak sluit aan op verschillen in voorkeuren en mogelijkheden van de vormelingen. De een is nu eenmaal sterker in het tot zich nemen van nieuwe informatie ('denkers') dan een ander die intellectueel niet zo sterk is maar wel van aanpakken weet ('doeners'). Weer anderen zijn meer gevoelig en staan open voor nieuwe belevingen en ervaringen ('voelers'). Door doelstellingen op deze drie niveaus te formuleren, zal iedereen zich op de een of andere manier aangesproken kunnen voelen.

Van Hoof-Borst (2005) geeft vier invalshoeken om invulling te geven aan de behandeling van het thema en aan het werken aan de doelstellingen: 'Bijbel & inhoud', 'verhalen en voorbeelden', 'verwerkingsmomenten' en 'creatieve

ondersteuning'. De eerste twee betreffen het hoofd-niveau. Om te beginnen wordt het thema inhoudelijk besproken en uitgediept aan de hand van de traditie, het leergezag van de Kerk en/of de Schrift. En vervolgens wordt dit geïllustreerd door middel van Bijbelverhalen, heiligenlevens, verhalen uit diverse andere bronnen en/of persoonlijke ervaringen.

Daarna komt het hart-niveau aanbod in een verwerkingsmoment. Dit kan bestaan uit gesprek naar aanleiding van het gepresenteerde thema, actieve en/of creatieve opdrachten om met de aangereikte kennis aan de slag te gaan en/of tijd voor stille bezinning, gebed of liturgie.

Het hart- en het hand-niveau komt vooral aan bod in de creatieve ondersteuning. Hieronder vallen zogenaamde 'icebreakers': vaak hilarische kennismakingsspelen om elkaar te leren kennen of om een bijeenkomst mee te openen. Daarnaast zijn er sketches die, uitgevoerd door de deelnemers, het thema illustreren en ruimte geven voor verdere verwerking. 'Dynamics' zijn korte, vaak verrassende, demonstraties van aspecten van het thema.

3 Ontwerp van het onderzoek

3.1 Fasering

Om tegemoet te komen aan de doelstelling van het onderzoek is materiaal verzameld ter beantwoording van de onderzoeksvragen. Van de centrale vraag zijn vier deelvragen afgeleid. Deelvraag een en twee gaan over de inhoud, doel en vorm van het vormselproject.

Deelvraag drie en vier gaan over de wijze waarop die vorm en inhoud zijn ervaren en toepasbaar geworden door de deelnemers aan het project.

De tweedeling die hieruit spreekt, leidt tot twee fasen in het verzamelen van materiaal. In de eerste fase wordt in kaart gebracht hoe het programma van het project als geheel, en dat van de inhoudelijke afzonderlijke bijeenkomsten, er uit heeft gezien. In de tweede fase wordt geïnventariseerd hoe de vormelingen dat programma ervaren hebben en in hoeverre ze de inhoud ervan kunnen toepassen in hun leven.

3.2 Methodiek

Eerste fase

De eerste fase van het onderzoek is kwalitatief van aard. Het materiaal ter beantwoording van de eerste twee deelvragen is verzameld door onderzoek van het archief van het vormselproject in de relevante jaargangen. Dit leverde een eerste – nagenoeg complete – inventarisatie op van de opbouw en inhoud van het programma van het project. De informatie die op dat moment nog ontbrak, is achterhaald in interviews met twee leden van de vormselwerkgroep.

Tweede fase

In de terugkom bijeenkomst van het project in 2007/2008 en 2008/2009 is de vormelingen gevraagd naar hun herinneringen aan- en ervaringen met het project. Ze bleken daar maar beperkt antwoord op te kunnen geven. Kwalitatief onderzoek – bijvoorbeeld in de vorm van interviews – zou daarom naar verwachting eveneens weinig bruikbaar materiaal opleveren. Daarom is er gekozen voor een kwantitatief onderzoek ter verzameling van het materiaal ter beantwoording van deelvraag drie en vier.

Op basis van de resultaten van de eerste fase is een enquête formulier opgesteld dat aan de vormelingen is toegezonden. Er is geen test enquête uitgevoerd omdat daartoe een onafhankelijke en voldoende vergelijkbare populatie ontbreekt.

Omdat het project van jaargang 2009/2010 gedurende het onderzoek nog gaande was, hebben de deelnemers daaraan geen oordeel kunnen geven over de programmaonderdelen van het project die in mei, juni en juli 2010 gepland zijn. Het invullen van het formulier kost uiteraard enige tijd en inspanning. Om de vormelingen te stimuleren dit daadwerkelijk te doen én het formulier tijdig op te sturen, is de eerste twintig inzendingen een bioscoopbon in het vooruitzicht gesteld.

3.3 Onderzoekspopulatie

De werkgroep bestond steeds uit zes leden. Vier personen hebben gedurende alle drie de jaargangen die relevant zijn in dit onderzoek, deel uit gemaakt van de werkgroep. In de eerste onderzoeksfase zijn twee daarvan geïnterviewd. Betreffende werkgroepleden zijn medeverantwoordelijk voor het ontwikkelen en uitvoeren van de inhoud van het project zodat het gesprek met hen betrouwbare informatie oplevert voor de eerste onderzoeksfase.

Alle vormelingen (met uitzondering van de vier volwassenen die gevormd zijn in jaargang 2008/2009) die deelgenomen hebben aan het vormselproject

2007/2008, 2008/2009 en 2009/2010 hebben in de tweede onderzoeksfase een enquête formulier ontvangen. In totaal zijn 38 formulieren verzonden.

3.4 Objecten van onderzoek

Inhoud en doel

Het eerste object van onderzoek bestaat uit de inhoud en doel van zowel het project als geheel als van de individuele inhoudelijke bijeenkomsten. Hiervan wordt nagegaan uit welke onderdelen ze bestaan. Van de inhoudelijke bijeenkomsten moet tevens duidelijk worden welk aandeel deze hebben in de doelstelling van het brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof.

Vorm

Het tweede object van onderzoek bestaat uit de vorm van zowel de verschillende programmaonderdelen van het project als geheel als van de onderdelen van het programma van de inhoudelijke bijeenkomsten.

Ervaring

Het derde object van onderzoek bestaat uit de ervaring die de vormelingen aan het project hebben opgedaan.

Het programma van het project is samengesteld uit een gevarieerd aanbod aan activiteiten om het geloofsaanbod voor een zo breed mogelijke doelgroep aantrekkelijk te maken. Door na te gaan in welke mate de deelnemers de verschillende activiteiten relevant vinden, wordt duidelijk welke daarvan bijdragen aan de aantrekkelijkheid van het programma. Tevens is het een indicatie van de mate waarin de vormelingen zich op een positieve wijze aangesproken hebben gevoeld.

In het programma van de inhoudelijke bijeenkomsten komen bepaalde onderdelen en werkvormen telkens terug. Door ook hiervan na te gaan in hoe verre de vormelingen deze relevant vinden, ontstaat een beeld van hoe aantrekkelijk en aansprekend het programma van de inhoudelijke bijeenkomsten voor hen is geweest.

Om een programma interessant te houden voor de vormelingen is het van belang om een goede balans te bewaren tussen actieve- (waarin ze zélf bezig zijn) en passieve (waarin ze aandacht moeten hebben voor wat anderen doen) momenten. Daarom wordt de vormelingen gevraagd naar hun oordeel over hoe ze deze balans in het project hebben ervaren.

Ten aanzien van de uitleg die door de leden van de werkgroep over verschillende onderwerpen is gegeven, is het van belang te onderzoeken op welke wijze die bijdraagt aan het brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof. Daarbij is het van belang dat de uitleg aansluit bij de cultuur, kennis en ervaring van de tieners. Van hen wordt daarom een oordeel gevraagd over in hoeverre de uitleg begrijpelijk was, gearticuleerd werd in een taalveld dat niet al te veel afwijkt van dat wat ze gewend zijn, en nieuwe kennis toevoegde.

De wijze waarop de vormelingen de vorm van het project hebben ervaren wordt niet alleen bepaald door de manier waarop de inhoud is gebracht maar ook – en wellicht niet in de laatste plaats – door het groepsproces. Voor dit onderzoek is daarbij zowel een sociologische als een ecclesiologische benaderingswijze relevant. Het eerste wordt onderzocht door een oordeel te vragen over de sfeer en relaties binnen de groep van vormelingen als over de relatie tussen de groep en de begeleiding. En het tweede door na te gaan in hoeverre naar het gevoel van de vormelingen de kerkelijke velden leren, viëren en dienen in het project aan de orde zijn geweest.

Toepassing

Het vierde object van onderzoek bestaat uit de wijze waarop de vormelingen de inhoud van het vormselproject in verband hebben kunnen brengen met hun leven.

Hierbij wordt eerst nagegaan of de vormelingen uit de inhoudelijke bijeenkomsten geleerd hebben van wat die volgens de doelstelling heeft beoogd. De mate waarin dat volgens de vormelingen het geval is geweest, laat zien in hoe verre zij het element van de basisboodschap van het christelijk geloof dat in een inhoudelijke bijeenkomst is gepresenteerd, in verband kunnen brengen met de bij hen aanwezige kennis en ervaring.

Vervolgens wordt nagegaan of het nieuw geleerde – opnieuw naar het eigen oordeel van de vormelingen – ook geresulteerd heeft in een gedragsverandering.

3.5 Detailvragen

Eerste fase

Voor het verzamelen van het materiaal in de eerste fase van het onderzoek ter beantwoording van eerste en tweede deelvraag, zijn enkele detailvragen opgesteld.

De detailvragen bij de eerste deelvraag zijn:

1. Uit welke onderdelen bestond het programma van het project in de jaargangen 2007/2008, 2008/2009 en 2009/2010?
2. Uit welke onderdelen bestond het programma van de afzonderlijke inhoudelijke bijeenkomsten?
3. Wat was de belangrijkste inhoudelijke doelstelling van de afzonderlijke inhoudelijke bijeenkomsten en hoe is die inhoud gegeven?

De detailvragen bij de tweede deelvraag zijn:

1. Met behulp van welke materialen en hulpmiddelen is gestreefd naar het bereiken van de doelstelling van iedere afzonderlijke inhoudelijke bijeenkomst?
2. Met behulp van welke werkvormen is gestreefd naar het bereiken van de doelstelling van iedere afzonderlijke inhoudelijke bijeenkomst?

Tweede fase

Aan de hand van de resultaten van de eerste fase van het onderzoek, en op basis van de achterliggende theorie, is voor het verzamelen van het materiaal in de tweede fase, een enquête formulier ontwikkeld. Dit is opgenomen in bijlage 1. Voor het verzamelen van het materiaal ter beantwoording van de derde deelvraag aangaande de wijze waarop de vormelingen de projectvorm hebben ervaren, zijn detailvragen opgesteld die als volgt zijn gegroepeerd:

Groep 1	Vragen naar de noodzaak van de verschillende onderdelen in het programma van het project.
Groep 2	Vragen naar de noodzaak van de verschillende onderdelen in het programma van de inhoudelijke bijeenkomsten.
Groep 3	Vraag naar de verhouding tussen passieve luister tijd en vormen van meer actieve deelname.
Groep 4	Vragen naar de mening van de vormeling over het groepsproces en cultuur. (vraag 1 t/m 5)
Groep 5	Vraag naar de mate waarin het project nieuwe kennis heeft opgeleverd.
Groep 6	Vragen naar de mate waarin kerkelijke handelingsvelden en de dimensies van kerk aan de orde zijn geweest

Voor het verzamelen van het materiaal ter beantwoording van de vierde deelvraag aangaande de wijze waarop de vormelingen de projectinhoud hebben kunnen toepassen, zijn detailvragen opgesteld die als volgt zijn gegroepeerd:

- Groep 4 Vragen naar de mening van de vormeling over de algemene toepasbaarheid van de projectinhoud (vraag 6 en 7)
- Groep 7 Vragen met betrekking tot de informatie- en start avond.
- Groep 8 Vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Chatten met God'.
- Groep 9 Vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Zonde toch!'.
- Groep 10 Vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Wat geloof jij!'.
- Groep 11 Vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Feest in de kerk!'.
- Groep 12 Aanvullende vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Feest in de kerk!' in jaargang 2009/2010.
- Groep 13 Vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Geestig!'

Om eventueel enige selecties uit te kunnen voeren op de gegevens zijn onder groep 14 nog vragen toegevoegd met betrekking tot de jaargang en het geslacht.

3.6 Vastleggen antwoorden

De antwoorden op de detailvragen die zijn verzameld in de eerste fase van het onderzoek zijn in een tekstverwerker schematisch in tabelvorm vastgelegd.

De antwoorden op de terugontvangen enquête formulieren in de tweede fase van het onderzoek zijn verwerkt in een spreadsheet programma. Per formulier is achtereenvolgens voor elke vraag het antwoord gecodeerd met een cijfer corresponderend met de door de respondent gemarkeerde kolom. Bij ontbreken van een antwoord is een nul gecodeerd. Een ongeldig antwoord is vastgelegd als een negen. In een spreadsheet programma zijn vervolgens de antwoorden geanalyseerd door deze naar behoefte te sorteren, groeperen en/of selecteren.

4 Verzamelen

4.1 Materiaal met betrekking tot het project

Werkwijze

Ter beantwoording van de detailvragen bij eerste en tweede deelvraag is het projectarchief van de relevante jaargangen geraadpleegd. Hierbij is de informatie verzameld met betrekking tot de programma's van het project in de verschillende jaargangen en tot de inhoudelijke bijeenkomsten daarbinnen. In gesprekken met twee leden van de werkgroep is dat wat bleek te ontbreken aangevuld.

Inhoud en doel

Programma van het project

Het programma van het vormselproject bevat een groot aantal onderdelen dat in de drie jaargangen nagenoeg gelijk is gebleven. Een overzicht daarvan is opgenomen in bijlage 2.

In het programma zijn enkele bijeenkomsten opgenomen met een meer organisatorisch karakter: een informatie- en start bijeenkomst bij aanvang van het project, een voorbereiding op de deelname aan de Katholieke Jongeren Dag en Diaconaction (alleen in 2008/2009 en 2009/2010), een generale repetitie voor de vormselviering, en een slot- (alleen in 2007/2008) en een terugkom bijeenkomst om achteraf wat ervaringen uit te wisselen over het project.

Er zijn diverse inhoudelijke bijeenkomsten voor de vormelingen georganiseerd. In deze bijeenkomsten worden onderwerpen uit de basisboodschap van het christelijk geloof besproken. Elke inhoudelijke bijeenkomst heeft een eigen thema: 'Chatten met God', 'Zonde toch?', 'Wat, geloof jij?', 'Geestig?' en 'Feest in de kerk!'. In 2009/2010 is ook een informatie bijeenkomst aangeboden over de Goede Week en de Bijbelse beeldentuin in Hoofddorp. Deze bijeenkomst wordt verder niet betrokken in het onderzoek omdat er geen vergelijking mogelijk is met de voorgaande jaargangen. Het programma van de overige inhoudelijke bijeenkomsten wordt in de volgende paragraaf beschreven.

Belangrijke programmaonderdelen zijn de externe activiteiten (excursies en activiteiten buiten het terrein van de eigen parochiekerk). Deze activiteiten zijn bij uitstek momenten om elkaar te leren kennen. Hierbij wordt gewerkt aan het versterken van de onderlinge relaties en het vertrouwen. De leden van de werkgroep hebben hier de tijd en ruimte om binnen te treden in de leefwereld van de tieners.

Vrijwel direct na de informatie- en start bijeenkomst is er de landelijke Katholieke Jongeren Dag in Den Bosch. En daarna de landelijke diaconale actie door jongeren met als titel: 'Diaconaction'. De vormelingen zijn in 2007/2008 en 2008/2009 op excursie geweest naar (Joods) Amsterdam. In 2008/2009 en 2009/2010 is de groep op bezoek geweest bij studenten van het grootseminarie van het bisdom Haarlem-Amsterdam in De Tiltenberg. Elk jaar gaat de vormselgroep naar de Bavodag in Bavo kathedraal in Haarlem. En in 2008/2009 en 2009/2010 is er een slotdag op de Kaag met een spelprogramma rond de vier elementen aarde, lucht, water en vuur. De werkgroep organiseert deze evenementen om de vormelingen andere jonge katholieken te laten ontmoeten opdat ze ervaren dat ze niet de enige zijn die bezig zijn met het geloof.

Gaande het project hebben de vormelingen verschillende vieringen bij kunnen wonen. Dit vooral in de Goede Week: de chrisma mis in de Bavo kathedraal, de Witte Donderdag-, de Goede Vrijdag- en de Paasnachtviering. En in de presentatieviering en de vormselviering zijn uiteraard alle vormelingen aanwezig geweest. In het programma van de Katholieke Jongeren Dag en de Bavodag is

ook een viering opgenomen. De werkgroep wil de vormelingen zo de participatie in de liturgie en gemeenschap van de Kerk laten ervaren.

Ook voor de ouders/verzorgers zijn er inhoudelijke bijeenkomsten opgenomen in het programma. Hoewel deze feitelijk buiten het bestek van dit onderzoek vallen, volgt hier toch een beschrijving.

In jaargang 2007/2008 en 2008/2009 waren er twee bijeenkomsten met als titel 'Aanknopingspunten voor gesprek over geloof en opvoeden' en 'Schietgebedjes en zo...'. In de eerste bijeenkomst gaat het gesprek aan de hand van de gelijkenis van de verloren zoon over thema's als loslaten versus beschermen en eigen verantwoordelijkheid geven versus grenzen stellen. In de tweede bijeenkomst is het onderwerp het gebed als manier om het geloof concreet zichtbaar te maken, en als aangrijpingspunt om dat als gezin samen te beleven. In 2009/2010 is een nieuw programma ontwikkeld bestaande uit drie bijeenkomsten met als titel 'zien doen', 'mee doen' en 'zelf doen'. Het programma van de eerste bijeenkomst is vrijwel gelijk aan dat in de voorgaande jaargangen. In de tweede bijeenkomst ging het gesprek over wat de christelijke identiteit inhoudt en over hoe we die persoonlijk en met het gezin beleven. In de derde bijeenkomst is verslag gedaan van de inhoud en doelstellingen van het project. Vervolgens ging het gesprek over hoe een vervolg op het vormselproject er uit zou moeten zien. De avond is afgesloten met het samen spelen van diverse bordspellen die in het gezin gebruikt kunnen worden om het gesprek over zingeving en geloof met elkaar aan te kunnen gaan.

Programma van de inhoudelijke bijeenkomsten voor vormelingen

In bijlage 3 is een uitgebreid overzicht opgenomen van het programma van de inhoudelijke bijeenkomsten voor de vormelingen. In dit overzicht is per programmaonderdeel de gekozen invalshoek volgens Van Hoof-Borst (2005) en de toegepaste werkvorm aangegeven.

Hoewel het programma van de bijeenkomsten in principe gelijk zou blijven, is het op details (en in enkele gevallen meer ingrijpend) herzien in latere jaargangen om de doelstellingen van betreffende bijeenkomst beter te bereiken. De bijeenkomsten beginnen steeds om 19:30 uur en duren tot 21:00 uur. Voorafgaand aan de bijeenkomst en in de pauze wordt regelmatig muziek van 'The Fruits' (een groep die eigentijdse muziek met een religieus karakter maakt) gedraaid om een prettige sfeer te creëren. Een bijeenkomst wordt steeds geopend en afgesloten met een gebed. De uitleg door de werkgroepleden over het te behandelen thema wordt ondersteund met behulp van powerpoint presentaties en filmfragmenten ontleend aan DVDs, Youtube en MTV. Vaak wordt de uitleg geïllustreerd met verhalen, voorbeelden en persoonlijke ervaringen uit diverse bronnen.

Regelmatig wordt er uit de Bijbel gelezen om het onderwerp nadrukkelijk in de context van de gelovige traditie te plaatsen. In enkele bijeenkomsten wordt een spel of een creatieve werkvorm ingezet om de vormelingen zelf met het onderwerp bezig te laten zijn. Ten slotte zijn er diverse verwerkingsmomenten vaak in de vorm van onderling gesprek, een bezinning of een doe-opdracht.

Het programma van de bijeenkomsten blijkt bijna zonder uitzondering overladen. Er is regelmatig sprake van tijdnoed waardoor onderdelen niet de aandacht krijgen die ze verdienen. Het gesprek met de vormelingen over het onderhanden thema krijgt daardoor regelmatig niet alle ruimte.

Doelstelling

De belangrijkste inhoudelijke doelstelling van het project is het brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof. Het project baseert zich daarbij op Van Hoof-Borst (2005, p13-16), die de volgende elementen noemt: de ervaring van God de Vader als onuitputtelijke bron van onvoorwaardelijke liefde, de uitwerking van zonde, de mogelijkheid tot vergeving en de betekenis van Jezus daarin, de betekenis van geloof voor je leven, de werkzaamheid van de Heilige Geest en het deel uit maken van een geloofsgemeenschap. Deze boodschap

wordt in het project met name gebracht in de inhoudelijke bijeenkomsten voor de vormelingen.

De doelstelling van het inhoudelijke deel van de informatie- en start bijeenkomst is dat de aanwezigen een beter beeld krijgen van hun eigen Godsbeeld door onderling gesprek daarover.

De doelstelling van de bijeenkomst 'Chatten met God' is dat de vormelingen beter gaan begrijpen hoe het gebed als gesprek met God kan werken. En voorts dat ze zich de inhoud van het Onze Vader meer bewust worden. Uiteindelijk zou dit mogen leiden tot een rijker gebedsleven.

De doelstelling van de bijeenkomst 'Zonde toch?' is dat de vormelingen de betekenis van zonde en vergeving leren toepassen.

In de bijeenkomst 'Wat geloof jij?' gaat het om het stimuleren van de bewustwording van wat geloof voor ieder van de vormelingen persoonlijk zou kunnen betekenen, en hoe dit in de naastenliefde tot uitdrukking mag komen.

De intentie van de bijeenkomst met het thema 'Geestig' is om de vormelingen zich meer bewust te laten worden van de wijze waarop de Heilige Geest hen kan helpen.

Met de bijeenkomst 'Feest in de kerk' wil de werkgroep de vormelingen kennis laten maken met de opbouw van het liturgisch jaar opdat ze de betekenis van de belangrijkste katholieke feesten bewuster kunnen ervaren en meeleven. In 2009/2010 is nog als doel toegevoegd de vormelingen zich bewust te laten worden van het bestaan en betekenis van de Eucharistische presentie.

Vorm

Materialen en hulpmiddelen

In bijlage 3 is per programma onderdeel aangegeven aan welke bron het materiaal ontleend is. Voor wat betreft de literatuur is er veel geput uit Van Hoof-Borst, Roosen en uit diverse kinder- en jeugdbijbels. Verschillende filmfragmenten zijn ontleend aan de film *Bruce almighty* en aan Youtube. Veel muziek is ten gehore gebracht van The Fruits. Een volledig overzicht van het gebruikte materiaal is opgenomen aan het einde van bijlage 3.

Om de filmfragmenten en powerpoint presentaties te tonen en om de muziek te laten horen, is gebruik gemaakt van een notebook. Deze was óf aangesloten op een beamer om de beelden te projecteren en geluidsboxen voor de muziek, óf op een groot TV scherm.

Werkvormen gebruikt voor bereiken doelstelling

Hoewel alle onderdelen van het programma van een inhoudelijke bijeenkomst er op gericht zijn om de doelstelling van die bijeenkomst te bereiken, zijn er steeds enkele waarin dit streven met nadruk geconcentreerd is.

In 2007/2008 is in de informatie- en start bijeenkomst door middel van een spel geïnventariseerd in welk godsbeeld de aanwezigen zich het meeste herkennen. In de volgende jaargangen is dit spel niet meer gebruikt omdat het niet het beoogde effect had het onderlinge gesprek te stimuleren. In de andere twee jaargangen is uitsluitend uitleg gegeven en het behandelde geïllustreerd met filmfragmenten.

In de bijeenkomst 'Chatten met God' is een sketch uitgevoerd waarin een bidder in gesprek raakt met God. Dit onderdeel wordt uitgevoerd in een half verduisterde kapel, waarbij degene die namens God spreekt onzichtbaar is voor de anderen. Aansluitend wordt gezamenlijk hand in hand staande in een kring het Onze Vader gebeden.

In de bijeenkomst 'Zonde toch?' wordt de pijn die een begane zonde kan veroorzaken bij de zondaar, waarbaar gemaakt door een klein steentje in de schoen te stoppen. De verlossing van die pijn wordt in verband gebracht met het sacrament van de biecht, door het steentje achter te laten in de biechtstoel achter in de kerk.

In de bijeenkomst 'Wat geloof jij?' wordt in 2007/2008 het zich toevertrouwen aan een ander ervaren in een spel waarbij de vormelingen geblinddoekt een

lastig parcours vol trappen, onverwachte drempels, obstakels en smalle doorgangen afleggen onder begeleiding van een mede-vormeling. In jaargang 2008/2009 en 2009/2010 wordt het grootste gebod van de naastenliefde concreter gemaakt in een gesprek aan de hand van foto's van aantrekkelijke en weerzinwekkende personen. Verder geeft in deze bijeenkomst een jonge student van het grootseminarie van het bisdom Haarlem-Amsterdam een getuigenis van zijn persoonlijke geloofsontwikkeling.

In de bijeenkomst met als thema 'Geestig' wordt de werkzaamheid van de Geest uitgelegd aan de hand van zeven voorwerpen: een zakdoek, een kompas, een spiegel, een zaklamp, een mobiele telefoon, een verzameling batterijen en een grote doos in de vorm van een hart.

In de bijeenkomst 'Feest in de kerk' ontdekken de vormelingen de opbouw van het liturgisch jaar door het maken van een puzzel. In 2009/2010 is de Eucharistische presentie ervaarbaar gemaakt door een korte uitstelling van het Allerheiligste in de kapel van de parochie.

4.2 Materiaal met betrekking tot de vormelingen

Werkwijze

Ter beantwoording van de detailvragen bij deelvraag drie en vier, betreffende hoe de vormelingen de vorm van het project hebben ervaren, en de inhoud in verband hebben kunnen brengen met het eigen leven, is een enquête formulier ontwikkeld dat op 23 april 2010 naar 38 vormelingen van de relevante drie jaargangen is gestuurd.

Voor de betrouwbaarheid van de uitkomsten van het onderzoek is het van belang om een voldoende groot percentage serieus beantwoord terug te ontvangen. Omdat het aantal te beantwoorden vragen aanzienlijk is wat een zekere inspanning vergt, hetgeen een drempel opwerpt om tot beantwoording over te gaan en omdat naar verwachting de vormelingen *a priori* geen bijzondere motivatie hebben om dat te doen, zijn een aantal maatregelen getroffen om het responsepercentage zo veel mogelijk in positieve zin te beïnvloeden. In de aanbiedingsbrief bij het enquête formulier is het belang van een tijdige reactie (vóór 9 mei) beklemtoond. In een apart schrijven zijn de ouders geïnformeerd over het onderzoek en opgeroepen hun tiener te stimuleren om daaraan deel te nemen. De eerste twintig tijdige inzenders is een beloning in de vorm van een bioscoopbon in het vooruitzicht gesteld.

Op maandag 3 mei waren al 21 reacties ontvangen. Aan degene die nog niet gereageerd hadden, is op dat moment een herinneringsbericht verzonden. Naar aanleiding daarvan hebben 9 vormelingen alsnog vóór de deadline van 9 mei gereageerd. Twee reacties die enkele weken nadien binnenkwamen, zijn niet verwerkt in dit onderzoek. Het alsnog verwerken in de cijfers zal geen fundamenteel ander beeld opleveren.

Het verwerken van de ingevulde enquêteformulieren leverde een aantal problemen op. Incidenteel bleek er geen of meer dan één antwoordmogelijkheid gemarkeerd zonder dat duidelijk is aangegeven welke de uiteindelijk gewenste is. Deze gevallen worden separaat vermeld bij de resultaten.

Verder hebben een aantal vormelingen vragen beantwoord die betrekking hadden op een andere jaargang dan die welke ze meegemaakt hebben, of betreffende een programmaonderdeel dat nog plaats moest vinden in hun jaargang 2009/2010. In deze gevallen zijn de gegeven antwoorden genegeerd omdat de betreffende vormeling niet tot de onderzoekspopulatie behoort voor de vraag in kwestie.

De percentages in onderstaande tabellen zijn afgerond op gehele getallen. Waarnodig is het hoogste percentagegetal aangepast om tot een totaal van honderd te komen.

Ervaring

[1] Vragen naar de noodzaak van de verschillende onderdelen in het programma van het project.		n	is écht nodig	goed dat het er in zit	?	niet echt nodig	is overbodig	ben er niet geweest	geen antwoord	antwoord meer dan één
1.	Inhoudelijke bijeenkomsten vormelingen.	30	30%	47%	3%	20%	0%	0%	0%	0%
2.	Diaconaction.	30	20%	43%	7%	10%	17%	0%	3%	0%
3.	Katholieke Jongeren Dag.	30	34%	23%	3%	13%	3%	20%	0%	4%
4.	Bavodag in de Bavo kathedraal in Haarlem.	30	17%	20%	7%	17%	3%	36%	0%	0%
5.	Slotdag op de Kaag.	20	15%	20%	5%	5%	5%	45%	5%	0%
6.	Excursies	30	20%	43%	7%	17%	3%	10%	0%	0%
7.	Presentatieviering.	30	20%	30%	23%	17%	3%	7%	0%	0%
8.	Viering met oliewijding in de Bavo Kathedraal.	30	13%	41%	10%	3%	0%	30%	3%	0%
9.	Viering Witte Donderdag	30	23%	23%	7%	13%	7%	27%	0%	0%
10.	Vieringen Goede Vrijdag	30	13%	40%	10%	7%	0%	23%	7%	0%
11.	Viering Paas zaterdag nacht.	30	23%	33%	7%	7%	0%	27%	3%	0%

[2] Vragen naar de noodzaak van de verschillende onderdelen in het programma van de inhoudelijke bijeenkomsten. (n=30)		is écht nodig	zat goed dat het er in	?	niet echt nodig	is overbodig	geen antwoord
1.	De opening en afsluiting van de avond met een gebed.	43%	40%	7%	10%	0%	0%
2.	Eén of meer Bijbellezingen.	20%	40%	10%	23%	7%	0%
3.	Uitleg door één van de leden van de werkgroep.	46%	27%	10%	10%	3%	4%
4.	Filmfragmenten.	33%	54%	3%	7%	3%	0%
5.	Spellen.	27%	27%	3%	36%	7%	0%
6.	Powerpoint presentaties.	44%	33%	10%	10%	3%	0%

[3] Vraag naar de verhouding tussen passieve luister tijd en vormen van meer actieve deelname. (n=30)		Te veel uitleg, en te weinig tijd dat we zelf iets konden doen	Er was precies genoeg van allebei	Te weinig uitleg en we moesten te veel zelf doen en/of praten
1.	Hoe vond je dat de tijd verdeeld was?	27%	70%	3%

[4] Vragen naar de mening van de vormeling over groepsproces en -cultuur. (n=30)	helemaal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	eenshelemaal niet mee	antwoordmeer dan één
1. Voor mijn gevoel hoorde ik echt bij de groep; het was gezellig met de andere vormelingen.	30%	57%	7%	0%	3%	3%
2. De leiding (de leden van de vormselwerkgroep) begreep wat ik bedoelde. En ik kon goed met ze praten.	33%	57%	7%	3%	0%	0%
3. Ik kreeg genoeg kans om vragen te stellen en om te zeggen wat ik vind van zaken die met het geloof te maken hebben.	43%	50%	7%	0%	0%	0%
4. De uitleg tijdens de bijeenkomsten in het parochiehuis was goed; ik denk dat ik het meeste wel heb begrepen.	37%	57%	3%	3%	0%	0%
5. In de uitleg tijdens de bijeenkomsten in het parochiehuis werden er weinig woorden gebruikt die ik niet ken.	47%	47%	3%	3%	0%	0%

[5] Vraag naar de mate waarin het project nieuwe kennis heeft opgeleverd. (n=30)	ik wist eigenlijk alles al; ik heb niets nieuws gehoord	ik wist er al veel van maar ik heb ook wel nieuwe dingen gehoord	het meeste wat ik gehoord heb was nieuw voor me
1. Hoeveel wist je al voordat je aan het project begon?	7%	83%	10%

[6] Vragen naar de mate waarin de kerkelijke handelingsvelden en de dimensies van kerk-zijn aan de orde zijn geweest. (n=30)	heel veel gedaan	aardig wat gedaan	?	een beetje gedaan	helemaal niet gedaan
1. Elkaar leren over het geloof	27%	56%	7%	10%	0%
2. Met elkaar vieren dat we geloven	13%	50%	17%	20%	0%
3. Voor elkaar zorgen	10%	40%	23%	23%	3%
4. Voor anderen zorgen	20%	54%	13%	13%	0%

Toepassing

[4] Vragen naar de mening van de vormeling over algemene toepasbaarheid project inhoud. (n=30)	helemaal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	eenshelemaal niet mee	antwoordmeer dan één
6. Ik heb later nog wel eens aan iets gedacht dat in het vormselproject is gezegd of gedaan.	30%	40%	20%	3%	7%	0%
7. Ik heb iets wat ik in het vormselproject geleerd of meegemaakt heb, wel eens gebruikt op school, thuis. Of met vrienden toen we ergens over aan het praten waren.	20%	31%	23%	23%	3%	0%

[7] Vragen met betrekking tot de informatie- en start bijeenkomst. (n=30)	helemaal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	helemaal niet mee eens
1. Ik snapte de meeste van die verschillende manieren om over God te praten wel.	53%	37%	7%	3%	0%
2. Het heeft me geholpen om beter te begrijpen wie God voor mijzelf is of zou kunnen zijn.	20%	60%	13%	7%	0%

[8] Vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Chatten met God'. (n=30)	helemaal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	helemaal niet mee eens	geen antwoord
1. Ik heb meer geleerd over wat bidden is, over hoe het werkt en waarom je zou kunnen bidden.	20%	56%	7%	10%	7%	0%
2. Het heeft me geholpen om te ontdekken hoe ik zelf zou kunnen bidden.	13%	32%	17%	27%	7%	4%
3. Sinds het vormselproject bid ik vaker dan vroeger.	7%	23%	17%	27%	26%	0%

[9] Vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Zonde toch!'. (n=30)	helemaal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	helemaal niet mee eens	geen antwoord
1. Ik heb meer geleerd over wat 'zonde' is, over hoe je last kunt hebben van de dingen waar je spijt van hebt, en over wat je daaraan kunt doen.	23%	51%	13%	7%	3%	3%
2. Ik heb geleerd wat Jezus daarmee te maken heeft.	13%	53%	7%	17%	7%	3%
3. Sinds het vormselproject denk ik anders na over de dingen die ik fout doe. En ook over de dingen waar ik spijt van heb.	23%	20%	20%	34%	0%	3%

[10] Vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Wat geloof jij?'. (n=30)		helemaal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	eenshelemaal niet mee	geen antwoord
1.	Ik heb meer geleerd over wat geloven zou kunnen zijn.	30%	61%	3%	3%	0%	3%
2.	Geloven heeft te maken met ergens vertrouwen in hebben.	37%	53%	7%	0%	0%	3%
3.	Geloven is flauwekul.	0%	7%	7%	23%	60%	3%
4.	Het geloof is iets leuks voor anderen. Maar voor mij is het niets.	7%	7%	7%	37%	39%	3%
5.	Het boven-natuurlijke is wel interessant.	17%	41%	23%	13%	3%	3%
6.	Misschien is het geloof toch wel iets voor mij.	23%	54%	10%	7%	3%	3%
7.	Ik voel me thuis in de kerk.	17%	50%	20%	7%	3%	3%
8.	Ik geloof.	40%	44%	3%	7%	3%	3%
9.	Ik wil meer van het geloof te weten komen.	10%	50%	13%	17%	3%	7%
10.	Ik wil andere mensen helpen om ook gelovig te worden.	10%	23%	28%	23%	13%	3%

[11] Vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Feest in de kerk!'. (n=30)		helemaal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	eenshelemaal niet mee	geen antwoord
1.	Ik heb meer geleerd over de feesten en de kalender van de kerk.	33%	37%	17%	10%	0%	3%
2.	Ik sta nu op een andere manier dan vroeger stil bij Kerstmis en Pasen. Op deze dagen weet ik wat we dan vieren en waarom dat belangrijk is voor mijzelf.	10%	43%	20%	17%	3%	7%

[12] Aanvullende vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Feest in de kerk!' in jaargang 2009/2010. (n=10)		helemaal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	eenshelemaal niet mee	n.v.t.	geen antwoord
1.	Ik heb geleerd wat de hostie voor katholieke mensen betekent.	40%	30%	10%	10%	0%	0%	10%
2.	Als ik mee doe aan de communie, weet ik meer dan vroeger dat Jezus dan bij me is.	20%	40%	20%	10%	0%	0%	10%

[13] Vragen met betrekking tot de bijeenkomst 'Geestig!'. Alleen relevant voor jaargang 2007/2008 en 2008/2009. (n=20)		helemaal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	eenshelemaal niet mee	n.v.t.	antwoordmeer dan één
1.	Ik heb meer geleerd over de verschillende manieren waarop de Heilige Geest ons kan helpen.	20%	55%	10%	10%	0%	0%	5%
2.	Ik heb begrepen wat het Vormsel hier mee te maken heeft.	15%	55%	15%	5%	5%	0%	5%
3.	Sinds ik het vormsel heb ontvangen denk ik vaker na over hoe de Heilige Geest mij helpt.	5%	30%	20%	40%	0%	0%	5%

4.3 Materiaal aanvullende vragen

[14] Aanvullende vragen. (n=30)		2007/2008	2008/2009	2009/2010
1.	Ik heb meegedaan met vormselproject:	30%	37%	33%
2.	Ik ben:	een meisje 40%	een jongen 60%	

5 Interpreteren

5.1 Materiaal met betrekking tot het project

Inhoud en doel

Programma van het project

Het programma van het project is samengesteld uit een groot aantal onderdelen die onder te brengen zijn in een aantal categorieën. Onderstaande tabel laat zien hoeveel onderdelen voor de vormelingen er in het programma voorkomen. Voor de ouders is er in 2007/2008 en 2008/2009 voorzien in twee en in 2009/2010 in drie inhoudelijke bijeenkomsten.

Type onderdeel	aantal programma onderdelen voor de vormelingen		
	jaargang 2007/2008	jaargang 2008/2009	jaargang 2009/2010
Externe activiteit	6	7	6
Inhoudelijke bijeenkomst	5	5	6
Organisatorische bijeenkomst	4	4	4
Viering	6	7	7
Σ	21	23	23

Het valt op dat als we de organisatorische bijeenkomsten buiten beschouwing laten, er ongeveer even veel tijd wordt besteed aan externe activiteiten, aan inhoudelijke bijeenkomsten en aan vieringen. Hoewel slechts één van de vijf vieringen in de Goede Week verplicht is, wonen veel vormelingen er toch meerdere bij. In het kader van het vormselproject maken ze aldus minimaal vier vieringen mee.

In het project programma is zo een redelijk evenwicht tussen ontspanning en vertier (externe activiteiten), het brengen van de boodschap van het christelijk geloof (inhoudelijke bijeenkomsten) en het bieden van ruimte aan Gods eigen kracht (vieringen).

Programma inhoudelijke bijeenkomsten

Het programma van de inhoudelijke bijeenkomsten laat nagenoeg zonder uitzondering een afwisseling zien van verschillende invalshoeken en werkvormen zoals Van Hoof-Borst (2005) die beschrijft. Elke bijeenkomst wordt geopend en afgesloten met een gebed om begin en einde te markeren, en om duidelijk te maken waar de tussenliggende tijd aan opgedragen mag zijn. Met behulp van een Bijbelverhaal of een andere tekst uit de traditie wordt het thema van de avond uitgelegd. Het thema wordt telkens in woord en beeld nader geïllustreerd met andere verhalen en voorbeelden. Enkele spellen en creatieve werkvormen worden gebruikt om het thema van een bijeenkomst verder uit te werken. Ten slotte kent het programma van de meeste inhoudelijke bijeenkomsten een of meerdere verwerkingsmomenten in de vorm van groepsgesprek of een doe-opdracht.

Hoewel het programma van de bijeenkomsten aldus behoorlijk gevarieerd is, is niet goed duidelijk hoeveel tijd aan de onderscheiden onderdelen is besteed. Er zijn geen gegevens beschikbaar met betrekking tot de tijdsduur in de praktijk van de verschillende programmaonderdelen. Daarom is er geen uitspraak mogelijk over de evenwichtigheid van de programma's.

Doelstelling inhoudelijke bijeenkomsten

De doelstellingen van de inhoudelijke bijeenkomsten zijn geformuleerd in termen vooral ontleend aan en gericht op het brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof. Deze doelstellingen lijken hiermee vooral gedefinieerd vanuit het standpunt van de werkgroep om de projectdoelstellingen na te streven. Er valt bijvoorbeeld niets te lezen over de behoeften en mogelijkheden van de

vormelingen, en evenmin hoe daar in een vormselproject op ingespeeld kan worden.

Vorm

Materialen en hulpmiddelen

Gezien het uitgebreide overzicht van gebruikte bronnen aan het einde van bijlage 3 is zijn de leden werkgroep inventief in het zoeken en vinden van bruikbaar materiaal. Op een enkele uitzondering na is dat van recente datum, wat de aansluiting op de beleving van de vormelingen zal bevorderen.

In de inhoudelijke bijeenkomsten wordt regelmatig gebruik gemaakt van filmfragmenten en van powerpoint presentaties. Daarmee wordt ingespeeld op het feit dat tieners sterk visueel gericht zijn. Onder andere uit de comedy *Bruce almighty* worden meerdere fragmenten getoond. Dit brengt zowel plezier en humor in het programma als aangrijpingspunten om het thema van de bijeenkomst te verduidelijken.

Werkvormen gebruikt voor bereiken doelstelling

In één of meerdere programmaonderdelen van een inhoudelijke bijeenkomst voor vormelingen wordt met nadruk gewerkt aan het bereiken van de doelstellingen van die bijeenkomst.

In de informatie- en startbijeenkomst wordt het doel van verheldering van het eigen Godsbeeld door middel van gesprek vooral nagestreefd door uitleg en illustratie. Dit lijkt een niet bijzonder doeltreffende werkvorm.

In de bijeenkomst 'Chatten met God' gaat het om het ervaren van de inhoud en werkzaamheid van het gebed, en specifiek van het Onze Vader. De sketch van een Onze Vader in dialoog met 'God' en in een wat mysterieuze sfeer sluit hier als werkvorm op aan.

In de bijeenkomst 'Zonde toch' gaat het om het ervaren van de betekenis van zonde en vergeving. Het spel met het lopen met een steentje in de schoen waarvan de vormelingen in de biechtstoel verlost worden, illustreert dit adequaat.

In de bijeenkomst 'Wat geloof jij?' gaat het om het stimuleren van de bewustwording van de betekenis van het geloof, en van de betekenis van het begrip naastenliefde. De werkvorm van gesprek over gekozen foto's van aantrekkelijke en weerzinwekkende personen maakt het begrip naastenliefde herkenbaar en bespreekbaar voor de vormelingen. De getuigenis van een jonge seminarist – niet veel ouder dan de vormelingen zelf – brengt de mogelijkheid van een overtuigde keuze voor het geloof tastbaar dichtbij de deelnemers. Beide werkvormen lijken daarom adequaat.

Het doel van de bijeenkomst 'Geestig' is het bewust laten worden van de werkzaamheid van de Heilige Geest. De werkvorm aan de hand van zeven voorwerpen blijft wat abstract. Een en ander krijgt daardoor een maar beperkte praktische betekenis.

In de bijeenkomst 'Feest in de kerk' is het de bedoeling dat de vormelingen kennismaken met de opbouw van het liturgisch jaar. En in 2009/2010 tevens met de betekenis van de Eucharistische presentie. De werkvorm van de puzzel van het liturgisch jaar is een goede manier om de vormelingen de opbouw daarvan te laten verkennen. In de uitstelling van het Allerheiligste wordt de Eucharistische presentie bij uitstek getoond. In hoeverre deze vorm sterk heeft bijgedragen aan het bereiken van de doelstelling valt moeilijk te zeggen.

5.2 Materiaal met betrekking tot de vormelingen

Response

Uit de totale populatie heeft 79% tijdig gereageerd op het enquête formulier. Het percentage daalt – zoals valt te verwachten – naarmate het voor de vormelingen langer geleden is dat ze deelnamen aan het vormselproject. Het hoge percentage voor jaargang 2009/2010 valt wellicht te verklaren uit het feit dat deze vormelingen extra gemotiveerd waren omdat hun project nog gaande was op het moment van het onderzoek.

jaargang	n	reacties
2007/2008	14	9 (64%)
2008/2009	14	11 (78%)
2009/2010	10	10 (100%)
	38	30 (79%)

De reacties van de vormelingen op de vragen zijn vrij positief van toon. Dit roept de vraag op of de vormelingen vooral sociaal wenselijke antwoorden hebben gegeven.

Ervaring

Programma van het project

De onderdelen van het programma van het project zijn onder te brengen in een aantal categorieën. In de eerste groep vragen op het enquête formulier worden programma onderdelen genoemd uit de categorie inhoudelijke bijeenkomsten voor vormelingen (vraag 1.1), externe activiteiten (vraag 1.2 t/m 1.7) en vieringen (vraag 1.8 t/m 1.11). Onderstaande tabel laat zien hoe de vormelingen de noodzaak van deze categorieën in positieve en negatieve zin beoordelen.

categorie	is écht nodig	goed dat het er in zit	Σ	niet echt nodig	over- bodig	Σ
inhoudelijke bijeenkomsten	30%	47%	77%	20%	0%	20%
externe activiteiten	21%	30%	51%	12%	6%	18%
vieringen	18%	33%	52%	9%	2%	11%

De inhoudelijke bijeenkomsten worden enerzijds duidelijk belangrijker geacht (77% versus 51% en 52%) dan de externe activiteiten en vieringen. Maar anderzijds vindt 20% dat deze niet echt nodig zijn. Mogelijk waardeert deze groep de externe activiteiten meer. Opvallend is dat de vieringen met 11% het laagste scoren in de negatieve waardering. In die zin worden deze dus positiever gewaardeerd (of anders geformuleerd: minder sterk afgewezen) dan de inhoudelijke bijeenkomsten en de externe activiteiten.

Als we kijken naar de individuele onderdelen zoals die in de enquêtevragen genoemd worden, dan valt op dat de inhoudelijke bijeenkomsten, Diaconaction en de excursies in de top drie staan van meest gewaardeerde onderdelen. Aan de andere kant noemt 17% de deelname aan Diaconaction overbodig. Wellicht is niet goed duidelijk geworden welke betekenis dit onderdeel in het geheel van het programma heeft. Opvallend is ook dat 23% geen oordeel kan geven over de noodzaak van de presentatieviering. Mogelijk valt dit op de zelfde manier te verklaren.

Programma van de inhoudelijke bijeenkomsten

De tweede groep vragen op het enquêteformulier leveren materiaal op met betrekking tot de relatieve waardering voor de verschillende onderdelen uit het programma van de inhoudelijke bijeenkomsten. Hoewel de vormelingen (met 73%) bevestigen dat het geven van uitleg onmisbaar is, worden de filmfragmenten (87%), het gebed (83%) en de powerpoint presentaties (77%) toch meer als noodzakelijk of als nuttig onderdeel van een inhoudelijke avond ervaren.

Bij de waarderingen in negatieve zin staan de spellen en de Bijbellezingen met respectievelijk 43% en 30% duidelijk bovenaan. Daar staat tegenover dat respectievelijk 54% en 60% deze onderdelen wél positief waardeert.

onderdeel	is écht nodig	goed dat het er in zit	Σ	niet echt nodig	overbodig	Σ
opening en afsluiting met gebed	43%	40%	83%	10%	0%	10%
bijbellezingen	20%	40%	60%	23%	7%	30%
uitleg	46%	27%	73%	10%	3%	13%
filmfragmenten	33%	54%	87%	7%	3%	10%
spellen	27%	27%	54%	36%	7%	43%
powerpoint presentaties	44%	33%	77%	10%	3%	13%

Verhouding passieve en actieve deelname

Het materiaal verzameld met de derde groep vragen op het enquêteformulier laat zien hoe de vormelingen de verhouding passieve en actieve deelname waarderen. Ze blijken in overtuigende meerderheid te oordelen dat die balans goed in evenwicht is.

Groepsproces en -cultuur

De eerste vijf detailvragen uit de vierde groep vragen op het enquêteformulier gaan uit naar het groepsproces en -cultuur. Hoewel niet voluit – 30% is het helemaal eens met de stelling – waardeert het grootste deel (87%) de onderlinge betrokkenheid en omgang als positief. Dit betekent dat er in het project weldegelijk sprake is van een identificatie met elkaar als groep vormelingen.

Het contact met de leiding (de leden van de vormselwerkgroep) wordt nog iets positiever gewaardeerd: 33% helemaal eens en 57% eens. Hierin wordt iets gezegd over het succes van de wijze waarop de leiding poogt contact te maken met de vormelingen.

Het feit dat 93% vindt dat er genoeg kans is om vragen te stellen of om meningen naar voren te brengen, laat zien dat er in de groep daarvoor voldoende ruimte en veiligheid bestaat.

Over de uitleg die tijdens de inhoudelijke bijeenkomsten is gegeven, oordeelt 94% positief. De wijze waarop die gegeven is en het vocabulaire dat daarbij is toegepast, lijkt daarmee wederom goed afgestemd op de cultuur van de tieners: ruim 90% vindt dat er weinig voor hen onbekende woorden gebruikt zijn in de uitleg.

Nieuwe kennis

Het materiaal verzameld met de vijfde groep vragen op het enquêteformulier laat zien in hoeverre er naar hun eigen oordeel voorafgaand aan het project reeds kennis over het katholieke geloof aanwezig was bij de vormelingen.

De grootste deel van de vormelingen (83%) geeft aan dat ze toch wel veel al wisten van hetgeen er aan kennis is aangeboden. Slechts 7% wist eigenlijk alles al terwijl 10% veel nieuws heeft gehoord. Dit lijkt te betekenen dat de vormelingen veel van de basisboodschap van het christelijk geloof van tevoren toch wel weten.

Kerk-zijn

Het materiaal verzameld met de zesde groep vragen op het enquêteformulier is een indicatie van hoe het kerk-zijn in het vormselproject is ervaren door de vormelingen.

De klassieke kerkelijke handelingsvelden (leren, viere en dienen) lijken in het project voor de vormelingen niet in gelijke mate herkenbaar. Dat het leren over het geloof door 83% wordt herkend valt te verklaren uit het feit dat het om een catechetisch project gaat. De zorg voor anderen wordt door 74% herkend waarschijnlijk door de deelname aan Diaconaction. Gaande het project participeren de vormelingen in een aantal vieringen. Daardoor herkent 63% mogelijk het handelingsveld viere. Met de vraag naar de zorg voor elkaar lijken de tieners meer moeite te hebben want bijna een kwart (23%) kan er niet over oordelen.

Oordeel naar kerkelijk handelingsveld	heel veel gedaan	aardig wat gedaan	Σ
Elkaar leren over het geloof (leren)	27%	56%	83%
Met elkaar viere dat we geloven (viere)	13%	50%	63%
Voor elkaar zorgen (dienen)	10%	40%	50%
Voor anderen zorgen (dienen)	20%	54%	74%
Gemiddelde voor dienen	15%	47%	62%

De drie dimensies van kerk-zijn volgens Hendriks (2008) (mystiek, *koinonia* en *diakonia*) komen impliciet in de vraagstelling naar kerkelijke handelingsvelden aan de orde. In het leren over en viere van het geloof, komt de omgang met een overstijgend geheim, een mysterie aan de orde. De eerste twee vragen in deze groep gaan dus uit naar de mystieke dimensie. Het elkaar leren, met elkaar viere en voor elkaar zorgen – de eerste drie vragen – verwijst naar gemeenschap en gemeenschapszin en daarmee naar de dimensie *koinonia*. Het voor elkaar en voor anderen zorgen in de laatste twee vragen wijst op de dimensie *diakonia*. Als we op basis van de oordelen met betrekking tot de kerkelijke handelingsvelden, afgeleide oordelen per dimensie berekenen dan komen we tot de resultaten zoals vermeld in navolgende tabellen.

Oordeel naar dimensie: mystiek	heel veel gedaan	aardig wat gedaan	Σ
Elkaar leren over het geloof	27%	56%	83%
Met elkaar viere dat we geloven	13%	50%	63%
Afgeleid oordeel (gemiddelde van bovenstaande)	20%	53%	73%

Oordeel naar dimensie: <i>koinonia</i>	heel veel gedaan	aardig wat gedaan	Σ
Elkaar leren over het geloof	27%	56%	83%
Met elkaar viere dat we geloven	13%	50%	63%
Voor elkaar zorgen	10%	40%	50%
Afgeleid oordeel (gemiddelde van bovenstaande)	17%	49%	65%

Oordeel naar dimensie: <i>diakonia</i>	heel veel gedaan	aardig wat gedaan	Σ
Voor elkaar zorgen	10%	40%	50%
Voor anderen zorgen	20%	54%	74%
Afgeleid oordeel (gemiddelde van bovenstaande)	15%	47%	62%

Als we het afgeleide oordeel over de drie dimensies van kerk-zijn samen nemen (respectievelijk 73%, 65% en 62%), dan vallen er geen grote onderlinge

verschillen op. Ruim de helft van de vormelingen lijkt de dimensies in het project ervaren te hebben.

Toepassing

Inhoud vormselproject in algemene zin

Het materiaal verzameld met de laatste twee detailvragen uit de vierde groep vragen op het enquêteformulier laat zien hoe de vormelingen de inhoud van het project in zijn algemeenheid hebben kunnen toepassen.

Een groot deel van de vormelingen (70%) heeft later nog wel eens terug gedacht aan het vormselproject. De helft (51%) heeft ooit iets wat in het vormselproject is geleerd of meegemaakt, op school, thuis of met vrienden gebruikt. De inhoud van het vormselproject vindt dus naderhand toepassing in het gedachteleven van een groot deel van de vormelingen, en in hun omgang met anderen. Over de frequentie, aard en omvang hiervan kunnen uiteraard geen uitspraken worden gedaan.

Godsbeelden

Het materiaal verzameld met de zevende groep vragen op het enquêteformulier gaat over het godsbeeld van de vormelingen.

De manier waarop in de informatie- en start bijeenkomst verschillende godsbeelden zijn gepresenteerd, is voor het overgrote deel van de vormelingen (90%) wel duidelijk geweest. Hoewel iets minder overtuigend (20% is het helemaal eens, 60% eens met de stelling) heeft het hen ook wel geholpen om voor zichzelf het beeld van God duidelijker te krijgen.

Gebed

Het materiaal verzameld met de achtste groep vragen op het enquêteformulier laat zien in hoeverre het project het gebedsleven van de vormelingen heeft verrijkt.

De bijeenkomst 'Chatten met God' heeft de meeste vormelingen (20% helemaal mee eens, 56% mee eens) meer geleerd over wat bidden is. Maar het heeft hen niet zozeer geholpen bij het eigen gebed. Terwijl minder dan de helft (43%) – hoewel overwegend niet heel sterk – ondersteuning heeft ervaren in het ontdekken van het eigen gebedsleven, voelt ongeveer een derde (34%) zich door deze bijeenkomst daarbij niet geholpen. Meer dan de helft (53%) bidt sinds het vormselproject niet vaker dan daarvoor. Met andere woorden het project heeft geen nieuwe impuls gegeven aan het gebedsleven van de vormelingen. Hiermee is overigens niet gezegd dat de vormelingen in het geheel niet bidden.

Zonde en verlossing

Het materiaal verzameld met de negende groep vragen op het enquêteformulier geeft inzicht in de mate waarin het concept van zonde en verlossing de vormelingen heeft aangesproken.

In de bijeenkomst 'Zonde toch!' heeft ongeveer de helft van de vormelingen meer geleerd over het begrip zonde, de uitwerking daarvan en hoe ze daarvan verlost kunnen worden. Ook meer dan de helft weet dat nu in verband te brengen met Jezus.

De invloed van het vormselproject op de manier waarop de vormelingen met zonde omgaan, laat een diffuus beeld zien. Iets minder dan de helft (43%) denkt daar toch wel anders over na, een vijfde weet het niet zo goed en bij ongeveer een derde is dat niet veranderd.

Geloven

Het materiaal verzameld met de tiende groep vragen op het enquêteformulier geeft inzicht in de manier waarop de vormelingen het geloof in hun eigen leven ervaren.

Onder andere in de bijeenkomst 'Wat geloof jij!' heeft het overgrote deel van de vormelingen (91%) meer geleerd over wat geloven zou kunnen zijn. In meerderheid onderschrijven ze de stelling dat het geloven is gebaseerd op een zeker vertrouwen.

Het geloof is duidelijk wél relevant voor hen zelf: 83% vindt het geen of helemaal geen onzin. En 76% is het niet eens met de stelling dat het geloof niets voor hen is.

Hoewel ongeveer een kwart geen oordeel kan geven, is meer dan de helft (58%) wel geïnteresseerd in het boven-natuurlijke, in het transcendente. De vormelingen lijken daarmee weldegelijk geïnteresseerd in spirituele- of geloofszaken.

Hoewel een vijfde van de vormelingen dat afwijst, of geen keuze kan maken, is er ook een meerderheid van 77% die niet uitsluit dat geloof iets voor hen is.

Opvallend is dat de helft zegt zich wel thuis te voelen in de kerk, en 17% zelfs heel sterk. Meer dan de helft lijkt zich dus wel te willen identificeren met de kerk.

Een grote meerderheid van de vormelingen (84%) ervaart zichzelf in meer of mindere mate als gelovig. De helft zou ook wel meer van het geloof te weten willen komen, en 10% zelfs heel graag.

De vraag of de vormelingen zélf missionair zouden willen zijn, levert een diffuus beeld op. Bijna een derde (28%) kan geen oordeel geven. Bijna een kwart (23%) zou andere mensen wel willen helpen om ook gelovig te worden. Eén op de tien wil dat zelfs heel graag. Aan de andere kant is er ruim een derde (36%) die dat niet of zelfs helemaal niet zou willen.

Kerkelijk jaar en liturgisch leven

Het materiaal verzameld met de elfde en twaalfde groep vragen op het enquêteformulier laat zien in hoeverre het kerkelijk jaar en de liturgie van de kerk meer is gaan leven bij de vormelingen.

De vormelingen hebben in de bijeenkomst 'Feest in de Kerk' in meerderheid (70%) een duidelijker beeld gekregen van het kerkelijk jaar en van de kerkelijke feesten. Een vijfde weet niet of ze Kerstmis en Pasen op een andere manier beleven dan voorheen. Voor eveneens 20% is dat niet of helemaal niet veranderd. Maar voor iets meer dan de helft (53%) is dat in enige of sterke mate wél het geval.

In jaargang 2009/2010 is aandacht besteed aan de betekenis van de Eucharistie. Voor bijna driekwart (70%) is de betekenis van de Eucharistische presentie voor het katholieke geloof duidelijk geworden. Iets meer dan de helft (60%) zegt zich nu meer bewust te zijn van de aanwezigheid van Jezus op het moment dat ze zelf ter communie gaan.

Leven in de geest

Het materiaal verzameld met de dertiende groep vragen op het enquêteformulier geeft een indicatie van de wijze waarop de vormelingen de Heilige Geest in hun leven hebben leren kennen.

In de bijeenkomst 'Geestig' wordt de werkzaamheid van de Heilige Geest en de relatie met het vormsel behandeld. Driekwart van de vormelingen oordeelt dat ze meer geleerd hebben over de verschillende manieren waarop de Heilige Geest werkzaam kan zijn. En bijna driekwart (70%) zegt begrepen te hebben wat het sacrament van het vormsel daar mee te maken heeft.

Maar de toepassing van deze wetenschap in het eigen leven laat een meer gespreid beeld zien. Iets meer dan een derde (35%) denkt vaak of vaker na over hoe de Heilige Geest hen helpt. Een vijfde deel kan daar geen oordeel over geven. En bijna de helft (40%) denkt sinds het vormselproject niet vaker na over die werkzaamheid.

5.3 Materiaal aanvullende vragen

Het materiaal verzameld met de veertiende groep vragen op het enquêteformulier geeft inzicht in de mate van response van de onderzoekspopulatie.

Er hebben in absolute zin meer jongens dan meisjes gereageerd. Dat valt deels te verklaren uit het feit dat ze in de meerderheid zijn in de onderzoekspopulatie. Daarnaast hebben de jongens met 86% ook relatief meer gereageerd dan de meisjes met 71%.

geslacht	n		reacties	
jongen	21	(55%)	18	(86%)
meisje	17	(45%)	12	(71%)

6 Conclusies en evaluatie

6.1 Conclusies met betrekking tot het project

Inhoud en doel

In de opzet van het project als geheel komen enkele principes van succesvol jongerenwerk volgens Van der Heijden (2003) aan de orde. Er is evenwichtig aandacht voor de balans tussen geloof en plezier: het aantal externe activiteiten en het aantal inhoudelijke bijeenkomsten is nagenoeg gelijk. Uit de project doelstellingen blijkt dat het project het brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof centraal stelt. Het project waarborgt kwaliteit door het bezoeken van locaties en deelnemen aan evenementen die anders niet toegankelijk zijn. En in het programma wordt ruimte geboden aan God's eigen kracht door de deelname aan verschillende vieringen.

De overige principes van succesvol jongerenwerk (relaties en vertrouwen opbouwen, uitgaan van de leefwereld van de tieners en ruimte voor gesprek en discussie) komen aan de orde in de externe activiteiten (Katholieke Jongeren Dag, Diaconaction, bezoek aan De Tiltenberg, Bavo dag en slotdag op De Kaag).

Conclusie 1 Het programma van het project is gebaseerd op verschillende principes die bijdragen aan succesvolle jongerencatechese.

Ook op het niveau van de inhoudelijke bijeenkomsten worden enkele van de principes van Van der Heijden (2003) toegepast. Dit door uitwerking van de invalshoeken die Van Hoof-Borst (2005) beschrijft. Momenten van plezier (in spellen, creatieve werkvormen en filmfragmenten) komen in de bijeenkomsten aan de orde naast het geloof (in gebed, uitleg, Bijbellesing en bezinnende momenten). In de momenten van uitleg wordt getracht het christelijk geloof duidelijk te maken. En in spellen, creatieve werkvormen en bezinnende momenten wordt getracht de werkzaamheid van het geloof in het leven van de vormelingen waarbaar te maken. De verschillende werkvormen die gebruikt worden om de doelstellingen van de verschillende inhoudelijke bijeenkomsten te bereiken, zijn hier de concrete uitwerkingen van. De kwaliteit van de bijeenkomsten in concurrentie met de vele andere mogelijkheden die de vormelingen hebben voor de besteding van hun vrije tijd, ligt voor een deel in de manier waarop moderne technische middelen worden ingezet voor de presentatie van de inhoud. En voorts in de mogelijkheid te spreken over vragen met betrekking tot zingeving en geloof waarvoor elders nauwelijks of geen plaats is. Door het gebed aan het begin en het einde van de bijeenkomsten wordt God uitgenodigd zijn kracht op bijzondere wijze te manifesteren. De bijeenkomsten worden zo gestempeld tot tijd waarin gelovig samenzijn mogelijk is.

Conclusie 2 Het programma van de inhoudelijke bijeenkomsten is gebaseerd op verschillende principes die bijdragen aan succesvolle jongerencatechese.

In de opzet van de inhoudelijke bijeenkomsten komen de vier invalshoeken voor het ontwikkelen van inhoud (Bijbel en inhoud, verhalen en voorbeelden, verwerkingsmomenten, en creatieve ondersteuning) van Van Hoof-Borst (2005) daadwerkelijk voor. Daarmee krijgen ook de niveaus hoofd, hart en handen aandacht in het programma. De doelstellingen van de inhoudelijke bijeenkomsten die volgens Van Hoof-Borst (2005) daarop gebaseerd moeten zijn, lijken echter vooral vanuit het standpunt van de werkgroep zelf gedefinieerd. Namelijk uit de eigen behoefte de basisboodschap van het christelijk geloof te brengen. Dit roept de vraag op hoe radicaal de vormselwerkgroep de stap gezet heeft naar een nieuwe vorm van catechese die erop is gericht om aansluiting met de belevingswereld van de vormelingen te vinden.

Conclusie 3 De doelstellingen van de inhoudelijke bijeenkomsten betreffen vooral het brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof en gaan niet uit naar de aansluiting met de belevingswereld van de vormelingen. Het project maakt zo niet ten volle gebruik van de mogelijkheden om aan te sluiten bij de belevingswereld van de vormelingen.

Vorm

De werkgroep heeft in 2007 een stap willen zetten naar een nieuwe vorm van vormselcatechese. De bevindingen uit het onderzoek wat betreft de vernieuwde vorm en opzet van het project, worden hier eerst in verband gebracht met de vernieuwde vorm van parochiecatechese zoals de Nederlandse Bisschoppen Conferentie (2009, p13-17, 30-41) die voorstaat. Deze kan volgens de bisschoppen ontwikkeld worden door langs een drietal krachtlijnen.

De eerste krachtlijn bestaat uit het werken aan een levende kerkgemeenschap door een vernieuwd zelfverstaan door het herontdekken van de eigen identiteit en bestaansreden van de Kerk die is gebaseerd op de zending om de wereld te dienen door de verkondiging van het evangelie en levend uit de handen van de Vader, door de Zoon en in de Geest. Deze identiteit, bestaansreden en zending komen in het project niet expliciet aan de orde.

Conclusie 4 Het werken aan een bewustzijn van de identiteit en bestaansreden van de Kerk ontbreekt in het project. Het project mist zo een kans om te verhelderen wat de betekenis van de Kerk in de wereld is, en om de vormelingen de mogelijkheid van hun aandeel daarin voor te leggen.

De tweede krachtlijn waarlangs de Nederlandse Bisschoppen (2009) aan een vernieuwde vorm van catechese willen werken, is door het geven van vooral eerste catechese (*kerygma*). In de doelstelling om opnieuw de basisboodschap van het christelijk geloof te brengen, en in de uitwerking van de inhoudelijke bijeenkomsten, sluit het project hier bij aan.

Conclusie 5 Met haar doelstelling om de basisboodschap van het christelijk geloof opnieuw te brengen, heeft het project een aspect van een vernieuwde vorm van catechese daadwerkelijk gerealiseerd.

Catechese naar een catechumenaal model is de derde krachtlijn waarlangs de Nederlandse Bisschoppen (2009, p38-41) naar een vernieuwde vorm van catechese willen komen. Het catechumenaal model behelst een permanent proces van intreden in het geloof gedragen door de hele geloofsgemeenschap. Deze bekering tot het geloof vormt een permanente uitdaging om in alles het Rijk Gods te zoeken. Mystagogische catechese binnen het catechumenaat bouwt voort op de genade die in de initiatie sacramenten en de eucharistie wordt ontvangen. Dit ter voordurende vernieuwing van het geloof. Ook Idema (2007) pleit in de conclusies van haar onderzoek voor de inzet van mystagogische catechese.

In de nieuwe opzet van het vormselproject heeft het principe van (permanente) bekering en mystagogische catechese geen expliciete plaats. Dit vooral omdat het catechumenaal model niet is geïmplementeerd in de parochie.

Conclusie 6 Catechese naar een catechumenaal model – waarvan het vormselproject een onderdeel zou kunnen zijn – is in de parochie niet geïmplementeerd. Hierdoor mist het project de kans om haar bijdrage te leveren aan een permanent proces van intreden in het geloof dat wordt gedragen door de hele geloofsgemeenschap.

De Nederlandse bisschoppen (2009, p45-46) beschrijven twee specifieke vormen van catechese voor kinderen en jongeren. Voor kinderen moet catechese bestaan uit een inleiding in de wereld van geloof en kerk, en in de verhalen uit

de Bijbel en de traditie. Voor jongeren in de leeftijd van twaalf tot zestien jaar moeten vooral thema's uit hun leefwereld uitgewerkt worden. De vormelingen vallen gezien hun leeftijd in die laatste categorie. Echter de inhoud van het project lijkt – gelet op het programma van de inhoudelijke bijeenkomsten – te bestaan uit beide vormen van catechese, maar met een nadruk op de eerste. In het programma van de bijeenkomsten is door gebrek aan tijd regelmatig weinig ruimte om in een groepsgesprek uitgebreid in te gaan op vragen die bij de vormelingen leven.

Conclusie 7

De nadruk in de inhoudelijke bijeenkomsten ligt op het geven van uitleg aan de vormelingen over het christelijk geloof. Voor groepsgesprek naar aanleiding van vragen die bij de vormelingen leven is weinig ruimte. Het project mist zo een kans om aansluiting te vinden bij de beleavingswereld van de vormelingen.

6.2 Conclusies met betrekking tot de vormelingen

Ervaring

Omdat een hechtere band met de Kerk volgens de Katechismus van de Katholieke Kerk (paragraaf 1303) één van de vruchten van het sacrament van het vormsel is, zijn de kerkelijke handelingsvelden leren, viëren en dienen impliciet in het project opgenomen om de vormelingen met alle aspecten van het kerk-zijn in aanraking te laten komen. Hiermee komen ook de dimensies van kerk-zijn mystiek, *koinonia* en *diaconia* (Hendriks, 2008) aan de orde. Hoewel de vormelingen wel een goede band met elkaar opbouwen (87% voelt zich opgenomen in de groep), laat de herkenning van de kerkelijke handelingsvelden een wat eenzijdig en beperkt positief beeld zien: 83% herkent het handelingsveld leren. Het handelingsveld viëren, zorg voor elkaar en zorg voor anderen wordt met respectievelijk 63%, 50% en 74% minder herkend. Eén op de vijf vindt zelfs dat er maar weinig gevierd is en bijna een kwart vindt dat er weinig zorg voor elkaar aan de orde is geweest.

Idema (2007) wijst in de conclusie van haar onderzoek op het belang van de praktische theologie waarbij de vormelingen vertrouwd gemaakt moeten worden met de werking van de Heilige Geest (de mystieke dimensie) opdat ze geïnspireerd worden om een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de wereld (de dimensie *diaconia*). Het Hoofddorpse project slaagt hier maar beperkt in.

Idema (2007) pleit verder voor het versterken van de *communio* door naast de vrijwilligers die het project begeleiden, ook andere parochianen (de ouders) bij het project te betrekken. Dit moet de betrokkenheid van de vormelingen bij de gemeenschap van de kerk versterken. In het Hoofddorpse project zijn de ouders steeds bij een aantal onderdelen van het projectprogramma aanwezig. En bij de externe activiteiten worden ook ouders betrokken als begeleiders.

Conclusie 8

De kerkelijke handelingsvelden leren, viëren en dienen, en daarmee de dimensies van kerk-zijn mystiek, *koinonia* en *diaconia*, zijn wel in het project aan de orde in verschillende programma onderdelen maar worden door de vormelingen niet sterk herkend. Het project mist zo een kans om over te brengen wat kerk-zijn inhoudt en wat de betekenis daarvan is voor leden van de kerkgemeenschap en voor de wereld.

Het programma van het project bestaat, naast enkele organisatorische samenkomsten, uit inhoudelijke bijeenkomsten, externe activiteiten en vieringen. De vormelingen lijken in vergelijking met de andere programmaonderdelen, de hoogste waardering te hebben voor de inhoudelijke bijeenkomsten: 77% vindt dit noodzakelijke onderdelen. Ook in het oordeel over

de programmaonderdelen van de inhoudelijke bijeenkomsten worden de momenten van uitleg door 73% van de vormelingen hoog gewaardeerd. De vormelingen hechten kennelijk een groot belang aan het duidelijk krijgen van de boodschap van het christelijk geloof. De waardering voor het gebed en de Bijbellezingen in de inhoudelijke bijeenkomsten lijkt positief van deze belangstelling te getuigen. Respectievelijk 83% en 60% oordeelt dat deze onderdelen nodig zijn. Dit fenomeen strookt met het principe uit het model van Van der Heijden (2003) voor succesvol jongerenwerk dat daarin het christelijke geloof expliciet duidelijk gemaakt moet worden.

Het principe van Van der Heijden (2003) dat zowel geloof als plezier onderdeel van het programma moet zijn, wordt enigszins ondersteund door het feit dat ongeveer de helft van de vormelingen de externe activiteiten belangrijk vindt. Echter de spellen als onderdeel van de inhoudelijke bijeenkomsten worden nog het minste gewaardeerd van alle onderdelen daarin: iets meer dan de helft vindt die nodig. Terwijl alle andere programma onderdelen (gebed, Bijbellesing, filmfragmenten en powerpoint presentaties) 60% of hoger scoren. De vormelingen lijken dus het element plezier niet extra te appreciëren in de nieuwe opzet van het project.

Conclusie 9 De momenten van uitleg over het christelijk geloof zijn voor de vormelingen een belangrijk onderdeel van het vormselproject. Het element plezier en vertier is weliswaar niet onbelangrijk maar niet van het grootste belang voor hen. Dit laat zien dat de doelstelling van het project om de basisboodschap van het christelijk geloof opnieuw te brengen, terecht gekozen is.

Uit het voorgaande kunnen we concluderen dat hoewel de factor plezier en vermaak weldegelijk relevant is, het grootste belang ligt bij het brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof. Opvallend hierbij is dat de overgrote meerderheid (83%) van de vormelingen aangeeft dat ze tóch al veel wist van wat er in het project aan kennis over die basisboodschap is aangedragen.

Dat roept de vraag op of er meer en/of andere kennis aangeboden zou moeten worden. Of dat de reeds aanwezige kennis op een andere manier gebruik moet worden, bijvoorbeeld als vertrekpunt voor gesprek en discussie. Dat laatste zou aansluiten bij de eerdere observatie dat het aspect van het uitgaan van de leefwereld van de tieners en van ruimte voor gesprek en discussie, in het project minder aan de orde komt dan wellicht wenselijk.

Bovenstaande constatering stelt echter ook vragen bij één van de aannames die ten grondslag liggen aan de nieuwe opzet van het vormselproject. De veronderstelling namelijk dat er bij de vormelingen geen noemenswaardige kennis van het geloof aanwezig is. Die blijkt dus naar eigen zeggen van de vormelingen niet terecht. Dit rechtvaardigt een heroverweging van de uitgangspunten van het project.

Conclusie 10 De aanname dat er bij de vormelingen maar een beperkte kennis van het geloof aanwezig is, verdient nader onderzoek en op basis daarvan mogelijk heroverweging.

De filmfragmenten en de powerpoint presentaties worden door een groot deel van de vormelingen (respectievelijk door 77% en 87%) hoog gewaardeerd. Hieruit blijkt dat het project het goed doet met betrekking tot het principe van de kwaliteit volgens Van der Heijden (2003). Dit soort werkvormen lijkt dus inderdaad een belangrijk onderdeel van een vormselproject.

Conclusie 11 Het gebruik van moderne media en visuele presentatie van het materiaal wordt door de vormelingen hoog gewaardeerd. Het project vindt hier goede aansluiting bij de belevingswereld van de vormelingen.

Toepassing

De Nederlandse Bisschoppen (2009, p9-12) beschrijven de mens in deze tijd als op zoek naar vormen voor en invulling van hun levensbeschouwing en spiritualiteit. Uit de reacties op de vragen uit groep tien blijkt dat vormelingen het geloof absoluut ook voor henzelf van waarde achten. Voor 83% is het geloof geen flauwekul. Voor 58% is het transcendente wel interessant. Een meerderheid (84%) noemt zichzelf gelovig en 60% wil meer weten van het geloof.

Conclusie 12 Tieners in de vormselleeftijd zijn net zo zeer als anderen op zoek naar vormen voor en invulling van hun levensbeschouwing en spiritualiteit.

Uit de reacties op de vragen uit groep zeven tot en met dertien blijkt dat de vormelingen naar eigen zeggen geleerd hebben van het project. Het groot deel van de vormelingen (90%) zegt geleerd te hebben (hoewel dat theologisch gezien waarschijnlijk het meest complexe thema is?!) over hun eigen Godsbeeld, en daarmee over de betekenis van God in hun leven. Maar hun gebedsleven heeft geen nieuwe impuls gekregen: iets meer dan de helft bidt niet vaker dan vóór het project. Het nadenken over schuld en zonde lijkt slechts voor een beperkt deel (43%) een meer bewuste plek te hebben gekregen in het leven van de tieners. Voor iets meer dan de helft hebben de meest bekende feesten in de Kerk – Kerst en Pasen – een wat diepere betekenis gekregen. De Katechismus van de Katholieke Kerk beschrijft in paragraaf 1303 een hechtere vereniging met Christus als één van de vruchten van het vormsel. In de opzet van het project in jaargang 2009/2010 lijkt dit bewaarheid want meer dan de helft van de vormelingen heeft meer weet gekregen van de nabijheid van Jezus in de communie.

Een andere vrucht van het vormsel is de vermeerdering van de gaven van de heilige Geest. Dit wordt door de vormelingen maar ten dele herkend want slechts 35% denkt na over hoe de Heilige Geest hen helpt.

Conclusie 13 Hoewel de vormelingen daarvan maar weinig in hun eigen leven in de praktijk kunnen brengen, zeggen ze dat ze in het project daadwerkelijk hebben geleerd over een aantal aspecten van het christelijk geloof. Het project is daarom toch van betekenis geweest bij hun zoektocht naar vormen voor en invulling van hun levensbeschouwing en spiritualiteit.

6.3 Beantwoording onderzoeksvragen

Eerste deelvraag (inhoud en doel)

De inhoud van het vormselproject bestaat uit een groot aantal onderdelen waarbij evenwicht is tussen inhoudelijke bijeenkomsten, participatie in het liturgisch leven van de kerk en activiteiten waarin amusement centraal staat. Het brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof staat centraal in de inhoudelijke bijeenkomsten. De concretisering van de algemene doelstelling in deze bijeenkomsten is vooral gedefinieerd vanuit de behoefte van de catechesewerkgroep om de basisboodschap van het christelijk geloof te brengen.

Tweede deelvraag (vorm)

De vorm van het project als geheel en van de inhoudelijke bijeenkomsten afzonderlijk, wordt bepaald door enkele van de principes van succesvol jongerenwerk (balans tussen geloof en plezier, christelijk geloof centraal, kwaliteit door onderscheiding en ruimte voor God's kracht; Van der Heijden, 2003) en de klassieke kerkelijke handelingsvelden leren, viëren en dienen. De dimensies van kerk-zijn (mystiek, *koinonia* en *diakonia*) volgens Hendriks (2008) spelen bij dat laatste op de achtergrond een rol.

Aan de doelstelling, het brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof, is vooral gewerkt in de inhoudelijke bijeenkomsten gebruikmakend van gevarieerde werkvormen en van moderne materialen en media. De invalshoeken (Bijbel en inhoud, verhalen en voorbeelden, verwerkingsmomenten en creatieve ondersteuning) en de niveaus (hoofd, hart en handen; denken, voelen en doen) voor het ontwikkelen van inhoud volgens Van Hoof-Borst (2005) worden daarbij daadwerkelijk toegepast.

Derde deelvraag (ervaring)

Ruim driekwart van de vormelingen ziet de inhoudelijke bijeenkomsten als een noodzakelijk onderdeel van het project. De externe activiteiten en de vieringen worden beiden door ongeveer de helft van de geënquêteerden van belang geacht.

De audiovisuele presentatievormen (filmfragmenten en powerpoint presentaties) worden door het grootste deel van de vormelingen (77%) als een onmisbaar programma onderdeel gezien.

De kerkelijke handelingsvelden (leren, viëren en dienen) komen voor de vormelingen niet sterk herkenbaar naar voren. Het ervaren van het aspect van kerk-zijn komt daardoor in het project niet sterk aan de orde.

Vierde deelvraag (toepassing)

Hoewel gebeurtenissen uit het project naderhand bij 70% van de vormelingen nog terugkomen in gedachten of gesprekken, hebben de vormelingen er moeite mee om de inhoud van het project te vertalen naar en in praktijk te brengen in het eigen leven. De werkzaamheid van het sacrament van het vormsel komt daarmee voor de vormelingen niet tot uitdrukking.

Centrale vraag

De nieuwe opzet van het project bevat vele aspecten die positief bijdragen aan het brengen van de basisboodschap van het christelijk geloof aan tieners. De nieuwe opzet van het vormselproject slaagt echter maar ten dele in haar doelstellingen. Dit blijkt uit het feit dat de vormelingen naar eigen zeggen wel van het project hebben geleerd, maar daarvan weinig concreet in hun leven gestalte geven.

6.4 Relevantie

De relevantie van dit onderzoek en van de daaruit verkregen resultaten, is ten eerste dat de herkenbaarheid van achterliggende theorie in een meerjarige praktijk van vormselcatechese is nagegaan. Een deel van de theorie is in de nieuwe opzet van het project sinds 2007 in praktijk gebracht: de principes van succesvol jongerenwerk volgens Van der Heijden (2003), en de invalshoeken en niveaus van Van Hoof-Borst (2005). Theorie uit enkele publicaties die na 2007 zijn verschenen, blijkt achteraf van toepassing op het project: elementen uit de vernieuwde vorm van catechese zoals de Nederlandse bisschoppen (2009) die voorzien, en de dimensies van kerk-zijn volgens Hendriks (2008). Het onderzoek laat de praktische relevantie en toepasbaarheid van de theorie zien.

De relevantie schuilt ten tweede in het feit dat niet alleen het programma van een project voor vormselcatechese systematisch is geïnventariseerd, maar dat ook de ervaring van de catechisanten in dat project daarmee in verband is gebracht. Daarmee wordt de uitwerking zichtbaar van de in het project in praktijk gebrachte theorie.

6.5 Beperkingen

De tweede fase van het onderzoek is uitgevoerd door middel van een schriftelijke enquête met voornamelijk stellingen waar men zich meer of minder mee eens mocht verklaren. Het streven naar een acceptabele omvang van het enquête formulier heeft beperkingen gesteld aan het aantal vragen. Over elk onderwerp konden daardoor maar een bescheiden aantal vragen voorgelegd worden.

Deze methode heeft als voordeel dat kwantitatief verwerkbaar gegevens worden verzameld over precies en uitsluitend de onderwerpen waar de belangstelling van de onderzoeker naar uit gaat.

Echter deze aanpak heeft als nadeel dat deze sturend werkt enerzijds omdat alleen de zaken aan de orde komen die in de stellingen worden verwoord en anderzijds omdat zo situaties in herinnering worden gebracht die mogelijk anders niet bij de vormeling naar boven waren gekomen.

Hoewel er veel is verzameld, laat de gekozen vorm om bovenstaande redenen ook veel materiaal onontdekt. De resultaten van dit onderzoek zouden aanleiding kunnen zijn tot nader onderzoek.

De algemene toon die uit de antwoorden van de vormelingen spreekt kan worden begrepen als een compliment aan de vormselwerkgroep. Echter de mogelijkheid van sociaal wenselijke beantwoording mag niet uitgesloten worden. Aanvullend onderzoek in de vorm van enkele interviews met vormelingen is daarom nodig om de response op dit onderzoek te verifiëren.

6.6 Aanbevelingen

Tot slot wil ik, op basis van de bevindingen van dit onderzoek, enkele aanbevelingen formuleren voor hen die in de praktijk werkzaam zijn bij het opzetten en uitvoeren van projecten voor tienercatechese.

Ten eerste is het van belang om langs de krachtlijnen die de Nederlandse Bisschoppen (2009) formuleren, te werken aan de vernieuwing van de catechese.

Om te beginnen moet daartoe een nieuw zelfverstaan tot stand komen die is gebaseerd op de identiteit van de Kerk als missionaire gemeenschap, en die tot uitdrukking komt in de omgang met God (mystiek), in de gemeenschap met elkaar (*koinonia*) en in de dienst aan mens en samenleving (*diakonia*) (Hendriks, 2008). Ook in een vormselwerkgroep en in een vormselproject moeten deze noties besproken en tot realiteit gemaakt worden.

Vervolgens moet de catechese met name en vooral in de vorm van eerste verkondiging (*kerygma*) gegeven worden. Op heldere wijze moet de

basisboodschap van het christelijk geloof gebracht worden aan de mens van deze tijd. Dit omdat deze veel van de geloofskennis omtbreekt die ooit als vanzelfsprekend in het proces van socialisatie werd overgedragen.

Tenslotte is het van belang om te werk te gaan naar het model van het catechumenaat (Nederlandse Bisschoppen, 2009). Catechese wordt hier gezien als een permanent proces van intreden in het geloof dat gedragen dient te worden door de gehele gemeenschap, en waarbij Christus de uiteindelijke initiator is.

Ten tweede dient het doel en de vorm van een vormselproject terdege afgestemd te worden op de vormelingen.

Het is daarvoor allereerst van belang om een goed beeld te hebben van de tieners die men het project wil aanbieden. Het gesprek met hen kan de thema's en vragen die er bij hen leven, naar boven brengen. Dat levert aangrijpingspunten op voor het geloofsgesprek in het catechetisch aanbod.

Met behulp van de niveaus hoofd, hart en handen (Van Hoof-Borst, 2005) kunnen er vervolgens, mede vanuit de thema's en vragen van de tieners, doelstellingen gedefinieerd worden voor de verschillende inhoudelijke bijeenkomsten.

Bij het ontwikkelen van het programma dient gebruik gemaakt te worden van de principes voor succesvol jongerenwerk van Van der Heijden (2003, p180-211): balans tussen plezier én aandacht voor geloof, het opbouwen van relaties en vertrouwen, het uitgaan van de leefwereld van de tieners, het bieden van ruimte voor gesprek, het duidelijk maken van het christelijk geloof, het bieden van onderscheidende kwaliteit en (vooral) het geven van ruimte aan God's eigen kracht.

Tenslotte verdient het aanbeveling om voor het ontwikkelen van het programma van inhoudelijke bijeenkomsten gebruik te maken van de vier invalshoeken van Van Hoof-Borst (2005): 'Bijbel & inhoud', 'verhalen en voorbeelden', 'verwerkingsmomenten' en 'creatieve ondersteuning'.

Bronnen

Literatuur

HEIJDEN, S. VAN DER; *Re:visie. Het geheim van succesvol missionair jeugdwerk vanuit de kerk*; Kampen 2003.

HENDRIKS, J.; *Verlangen en vertrouwen. Het hart van gemeenteopbouw*; Kampen 2008.

HOOF-BORST, J.M. VAN; *Hands on. Handreiking voor geloofsoverdracht aan tieners en jongeren. Thema: de basisboodschap van het christelijk geloof*; Haarlem 2005.

IDEMA, H.; *Opsporen van eventuele problemen aangaande parochiecatechese in het algemeen en vormselcatechese in het bijzonder bij de ABG parochie in Amsterdam: een probleemsigalerend onderzoek*; Amsterdam 2007.

MÖLLER, J.; *Algemeen directorium voor de Catechese*; Utrecht 1997 (Nederlandse vertaling), nr 220.

NEDERLANDSE BISSCHOPPEN CONFERENTIE; *Oriëntatietekst voor de parochiecatechese in de Nederlandse kerkprovincie*; Utrecht 2009.

N.N.; *Katechismus van de Katholieke Kerk*; Brussel/Utrecht 1995.

Internet

www.haarlemmermeer.nl

Colofon

In de afbeelding op de voorzijde valt direct de uitgestoken hand op. Dit zou de hand van de jongerenwerker kunnen zijn die poogt contact te maken met tieners. Het zou ook de hand van een tiener kunnen zijn die zijn of haar hand uitstrekt naar kennis en ervaring met betrekking tot het geloof.

Als de afbeelding met wat meer aandacht wordt bekeken dan valt een licht grijze vlek op, iets boven de hand. Hierin kunnen de vage contouren van een gezicht herkend worden.

Dit zou een gezicht van God kunnen zijn. Tieners lijken weldegelijk belangstelling te hebben voor het geloof. Echter ze hebben er in de regel maar een beperkt en vaag beeld van. Het is aan het kerkelijk jongerenwerk om hen te helpen in het verhelderen van dat beeld. Dat zij tot de hand mogen worden die God ons mensen zo duidelijk toesteekt!

Bijlagen

Bijlage 1 Enquête formulier

[1] Het vormselproject bestaat uit een groot aantal activiteiten die allemaal nodig zijn om duidelijk te maken waar het in het geloof om gaat. De ene activiteit is daarvoor misschien volgens jou meer nodig dan de ander.		is écht nodig	goed dat het er in zit	?	niet echt nodig; maar kan wel	is overbodig	ben er niet geweest
1.	De bijeenkomsten in het parochie huis.	0	0	0	0	0	0
2.	Diaconaction (in zieken- en verpleeg- en verzorgingshuizen mensen naar de kerkzaal brengen of spelletjes doen; werken bij de zorgboerderij).	0	0	0	0	0	0
3.	Katholieke Jongeren Dag (met de bus naar Den Bosch naar een grote sporthal met veel muziek, workshops en een informatie markt).	0	0	0	0	0	0
4.	Bavodag in de Bavo kathedraal in Haarlem.	0	0	0	0	0	0
5.	Slotdag op de Kaag (alleen voor vormselproject 2008/2009).	0	0	0	0	0	0
6.	Excursie (naar Amsterdam of naar De Tiltenberg - het opleidingscentrum voor priesters).	0	0	0	0	0	0
7.	Presentatieviering (voorstellen van de vormelingen aan de andere parochianen).	0	0	0	0	0	0
8.	Viering met oliewijding in de Bavo Kathedraal.	0	0	0	0	0	0
9.	Viering Witte Donderdag (met voetwassing).	0	0	0	0	0	0
10.	Vieringen Goede Vrijdag (met dragen van het grote kruis).	0	0	0	0	0	0
11.	Viering Paas zaterdag nacht.	0	0	0	0	0	0

[2] De bijeenkomsten in het parochiehuis hadden allemaal een ander onderwerp. Maar er zaten steeds wel ongeveer de zelfde dingen in het programma. Ik ben benieuwd of jij alles daarvan belangrijk vond:		is écht nodig	goed dat het er in zat	?	niet echt nodig; maar kan wel	is overbodig
1.	De opening en afsluiting van de avond met een gebed.	0	0	0	0	0
2.	Eén of meer Bijbellezingen.	0	0	0	0	0
3.	Uitleg door één van de leden van de werkgroep.	0	0	0	0	0
4.	Filmfragmenten (o.a. Bruce almighty: is even God, Paus Johannes Paulus II: vergeeft man die hem wilde doden, Gandhi: blijft op stoep lopen, het krijgen van een cadeau, meisje dat een ander meisje pest).	0	0	0	0	0
5.	Spellen (o.a. steentje in je schoen, in elkaar plakken van kalender kerkelijk jaar, kiezen foto van (on) aardige mensen, elkaar geblinddoekt rondleiden).	0	0	0	0	0
6.	Powerpoint presentaties om de uitleg duidelijker te maken.	0	0	0	0	0

[3] Tijdens de bijeenkomsten in het parochiehuis waren er momenten dat er uitleg gegeven werd, en dat jij daar dus naar zat te luisteren. Maar ook waren er momenten dat je zélf iets kon doen (bijvoorbeeld een spel) en/of mee kon praten.	Er was teveel uitleg, en te weinig tijd dat we zelf iets konden doen	Er was precies genoeg van allebei	Er was te weinig uitleg en we moesten te veel zelf doen en/of praten
1. Hoe vond je dat de tijd verdeeld was?	0	0	0

[4] Van een aantal zaken wil ik graag weten of je het daar mee eens bent of niet:	helemaal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	helemaal niet mee eens
1. Voor mijn gevoel hoorde ik echt bij de groep; het was gezellig met de andere vormelingen.	0	0	0	0	0
2. De leiding (de leden van de vormselwerkgroep) begrepen wat ik bedoelde. En ik kon goed met ze praten.	0	0	0	0	0
3. Ik kreeg genoeg kans om vragen te stellen en om te zeggen wat ik vind van zaken die met het geloof te maken hebben.	0	0	0	0	0
4. De uitleg tijdens de bijeenkomsten in het parochiehuis was goed; ik denk dat ik het meeste wel heb begrepen.	0	0	0	0	0
5. In de uitleg tijdens de bijeenkomsten in het parochiehuis werden er weinig woorden gebruikt die ik niet ken.	0	0	0	0	0
6. Ik heb later nog wel eens aan iets gedacht dat in het vormselproject is gezegd of gedaan.	0	0	0	0	0
7. Ik heb iets wat ik in het vormselproject geleerd of meegemaakt heb, wel eens gebruikt op school, thuis. Of met vrienden toen we ergens over aan het praten waren.	0	0	0	0	0

[5] In het vormselproject probeert de werkgroep duidelijk te maken waar het in het katholieke geloof om gaat.	ik wist eigenlijk alles al; ik heb niets nieuws gehoord	ik wist er al veel van maar ik heb ook wel nieuwe dingen gehoord	het meeste wat ik gehoord heb was nieuw voor me
1. Hoeveel wist je al voordat je aan het project begon?	0	0	0

[6] In de katholieke kerk zijn mensen op vier manieren bezig: we leren elkaar over het geloof, we vieren met elkaar dat we geloven in kerkdiensten, we zorgen voor elkaar en we zorgen voor andere mensen. Ik wil graag van je weten of we dit volgens jou in het vormselproject ook gedaan hebben:	heel veel gedaan	aardig wat gedaan	?	een beetje gedaan	helemaal niet gedaan
1. Elkaar leren over het geloof	0	0	0	0	0
2. Met elkaar vieren dat we geloven	0	0	0	0	0
3. Voor elkaar zorgen	0	0	0	0	0
4. Voor anderen zorgen	0	0	0	0	0

[7] Tijdens de informatie- en start avond in het parochiehuis hebben we het onder andere gehad over wie of wat God voor ons kan zijn.	hele- maal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	hele- maal niet mee eens
1. Ik snapte de meeste van die verschillende manieren om over God te praten wel.	0	0	0	0	0
2. Het heeft me geholpen om beter te begrijpen wie God voor mijzelf is of zou kunnen zijn.	0	0	0	0	0

[8] Tijdens de bijeenkomst 'Chatten met God' in het parochiehuis hebben we het onder andere gehad over wat bidden is.	hele- maal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	hele- maal niet mee eens
1. Ik heb meer geleerd over wat bidden is, over hoe het werkt en waarom je zou kunnen bidden.	0	0	0	0	0
2. Het heeft me geholpen om te ontdekken hoe ik zelf zou kunnen bidden.	0	0	0	0	0
3. Sinds het vormselproject bid ik vaker dan vroeger.	0	0	0	0	0

[9] Tijdens de bijeenkomst 'Zonde toch!' in het parochiehuis hebben we het onder andere gehad over hoe het is om dingen te doen waar je spijt van hebt.	hele- maal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	hele- maal niet mee eens
1. Ik heb meer geleerd over wat 'zonde' is, over hoe je last kunt hebben van de dingen waar je spijt van hebt, en over wat je daaraan kunt doen.	0	0	0	0	0
2. Ik heb geleerd wat Jezus daarmee te maken heeft.	0	0	0	0	0
3. Sinds het vormselproject denk ik anders na over de dingen die ik fout doe. En ook over de dingen waar ik spijt van heb.	0	0	0	0	0

[10] Tijdens de bijeenkomst 'Wat geloof jij?' in het parochiehuis hebben we het onder andere gehad over wat geloven nu eigenlijk is.	hele- maal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	hele- maal niet mee eens
1. Ik heb meer geleerd over wat geloven zou kunnen zijn.	0	0	0	0	0
2. Geloven heeft te maken met ergens vertrouwen in hebben.	0	0	0	0	0
3. Geloven is flauwekul.	0	0	0	0	0
4. Het geloof is iets leuks voor anderen. Maar voor mij is het niets.	0	0	0	0	0
5. Het boven-natuurlijke (kracht buiten de wereld en de natuur die wat er gebeurt beïnvloedt) is wel interessant.	0	0	0	0	0
6. Misschien is het geloof toch wel iets voor mij.	0	0	0	0	0
7. Ik voel me thuis in de kerk.	0	0	0	0	0
8. Ik geloof.	0	0	0	0	0
9. Ik wil meer van het geloof te weten komen.	0	0	0	0	0
10. Ik wil andere mensen helpen om ook gelovig te worden.	0	0	0	0	0

[11] Tijdens de bijeenkomst 'Feest in de kerk!' in het parochiehuis hebben we het onder andere gehad over welke feesten we vieren in de kerk, en hoe de kalender van de kerk er uit ziet.		hele- maal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	hele- maal niet mee eens
1.	Ik heb meer geleerd over de feesten en de kalender van de kerk.	0	0	0	0	0
2.	Ik sta nu op een andere manier dan vroeger stil bij Kerstmis en Pasen. Op deze dagen weet ik wat we dan vieren en waarom dat belangrijk is voor mijzelf.	0	0	0	0	0

[12] Tijdens de bijeenkomst 'Feest in de kerk!' in het vormselproject 2009/2010 hebben we het ook gehad over de hostie en over de aanwezigheid van Jezus.		hele- maal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	hele- maal niet mee eens	n.v.t.
1.	Ik heb geleerd wat de hostie voor katholieke mensen betekent.	0	0	0	0	0	0
2.	Als ik mee doe aan de communie, weet ik meer dan vroeger dat Jezus dan bij me is.	0	0	0	0	0	0

[13] Tijdens de bijeenkomst 'Geestig!' in het parochiehuis hebben we het gehad over hoe de Heilige Geest voor ons werkt. (je kunt deze vraag alleen beantwoorden als je in 2007/2008 of 2008/2009 mee deed)		hele- maal mee eens	mee eens	?	niet mee eens	hele- maal niet mee eens	n.v.t.
1.	Ik heb meer geleerd over de verschillende manieren waarop de Heilige Geest ons kan helpen.	0	0	0	0	0	0
2.	Ik heb begrepen wat het Vormsel hier mee te maken heeft.	0	0	0	0	0	0
3.	Sinds ik het vormsel heb ontvangen denk ik vaker na over hoe de Heilige Geest mij helpt.	0	0	0	0	0	0

[14]		2007/2008	2008/2009	2009/2010
1.	Ik heb meegedaan met vormselproject:	0 een meisje	0 een jongen	0
2.	Ik ben:	0	0	

Bijlage 2 Programma project

programma onderdeel	type	jaargang 2007/2008	jaargang 2008/2009	jaargang 2009/2010
Informatie en start bijeenkomst	O	24/10/2007	1/10/2008	7/10/2009
Vorbereiding Katholieke Jongeren Dag en Diaconaction	O		30/10/2008	28/10/2009
Katholieke Jongeren Dag	EA	4/11/2007	2/11/2008	8/11/2009
Zien doen	IO			18/11/2009
Diaconaction	EA	17-18/11/2007 (bezoek aan ziekenhuis, verpleeghuis en zorg-boerderij)	22- 23/11/2008 (bezoek aan ziekenhuis, verpleeghuis, verzorgings huis, zorg- boerderij en epilepsie centrum)	21-22/11/2009 (bezoek aan verpleeghuis, verzorgings huis en dagcentrum)
Chatten met God	IV	21/11/2007	26/11/2008	25/11/2009
Aanknopingspunten voor gesprek over geloof en opvoeden	IO	28/11/2007	12/11/2008	
Excursie Amsterdam (speurtocht door centrum en bezoek Portugese Synagoge, Hollandse Schouwburg)	EA		21/12/2008	
Feestelijke Kerst bijeenkomst	EA	19/12/2007	21/12/2008	20/12/2009 (geannuleerd ivm weeralarm)
Zonde toch?	IV	16/01/2008	14/01/2009	13/01/2010
Excursie Amsterdam (rondleiding Joodse buurt, bezoek Portugese Synagoge, Ons'Lieve Heer op Solder)	EA	27/01/2008		
Mee doen	IO			27/01/2010
Wat, geloof jij?'	IV	2/02/2008	18/03/2009	17/03/2010
Excursie naar De Tiltenberg	EA		8/02/2009	7/02/2010
Schietgebedjes en zo...	IO	13/02/2008	19/02/2009	
Presentatieviering	V	2/03/2008	15/03/2009	13/03/2010
Excursie Amsterdam (Nicolaas kerk en Zusters Augustinessen van Sint Monica)	EA	15/03/2008 (geannuleerd ivm uitvaart in Nicolaas kerk)		
Informatie Goede Week en beeldentuin Hoofddorp	IV			27-28/03/2010
Chrisma mis in de Bavo Kathedraal (woensdag in de Goede Week)	V	19/03/2008	8/04/2009	31/03/2010
Witte Donderdag (voetwassing)	V	20/03/2008	9/04/2009	1/04/2010
Goede Vrijdag (middag; kruis binnen dragen)	V	21/03/2008	10/04/2009	2/04/2010
Goede Vrijdag (avond; kruis binnen dragen)	V		10/04/2009	2/04/2010
Paasnacht viering (gewijde olie binnen dragen)	V	22/03/2008	11/04/2009	3/04/2010
Bavodag	EA	29/03/2008	18/04/2009	10/04/2010
Geestig?	IV	16/04/2008	22/04/2009	
Feest in de kerk!	IV	14/05/2008	13/05/2009	21/04/2010
Geestig?	IV			12/05/2010
Zelf doen	IO			19/05/2010
Generale repetitie	O	23/05/2008	5/06/2009	28/05/2010
Vormselviering	V	24/05/2008	7/06/2009	30/05/2010
Slotavond	O	18/06/2008		
Slotdag op de Kaag	EA		27/06/2009	
Terugkom avond	O	17/09/2008	16/09/2009	30/06/2010
Slotdag op de Kaag	EA			3/07/2010

Legenda:

EA=externe activiteit

IO=inhoudelijke bijeenkomst voor de ouders

IV=inhoudelijke bijeenkomst voor de vormelingen

O=organisatorische bijeenkomst

V=viering

Bijlage 3 Programma inhoudelijke bijeenkomsten

Jaargang 2007/2008

Informatie- en start bijeenkomst

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed: 'Dromen van God'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Roosen; 2000, p21
organisatorische programma onderdelen: • introductie van het project • gelegenheid tot het stellen van vragen • gelegenheid tot inschrijven • maken van praktische afspraken	
Introductie over Godsbeelden, filmpje over betekenis van de Bijbel als vindplaats van God	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen Bron (ook van het filmpje): Kamp, 2007.
Spel rond eigen voorkeur voor een Godsbeeld	Verwerkingsmoment Doe-opdracht
Afsluiten met gebed: 'dromen van samen dromen'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Roosen; 2000, p66

Chatten met God

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed: 'Dan wordt alles anders'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Brokerhof-van der Waa, 1999 p49
Presentatie over biddende mensen	Verhalen en voorbeelden Presenteren PC, beamer, afbeeldingen van internet
Filmfragment 'Bruce almighty': Bruce moet gebeden verhoren	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bron filmfragment: DVD 'Bruce almighty' 2003
In groepjes brainstormen over wat gebed is door woorden die in verband worden gebracht met bidden te noteren	Verwerkingsmoment
Uitleg over wat gebed is	Bijbel & inhoud Uitleggen
Verhaal over de Jood die wil dat zijn gebed verhoord wordt	Verhalen en voorbeelden Bron: Plass; 1995.
Enquete naar waar de vormelingen voor bidden	Verwerkingsmoment Doe-opdracht Bron vragenlijst: website Steen in de Vijver
Sketch gesprek met God adhv Onze Vader in de kapel	Creatieve ondersteuning Sketch zien/horen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p51-55
Samen bidden van het Onze Vader	Verwerkingsmoment Doe-opdracht

Zonde toch?

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed 'Dromen van vergeving'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Roosen; 2000, p24
Begin creatieve werkvorm 'kruisje vouwen'	Creatieve ondersteuning Icebreaker doen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p90
Filmpje over zonde en vergeving	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bron filmpje: Kamp, 2007.
Lezing Lucas 15,11-32 'De verloren zoon'	Bijbel & inhoud Bijbelteksten voorlezen Bron: Jansen; 2004, p194-196
Presentatie over doop, zonde, biecht	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p63-66, 73
Spel over zonde en vergeving: stop steentje in de schoen, rondlopen op kerkplein en steentje achterlaten in de biechtstoel	Creatieve ondersteuning Dynamic doen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p68
Vervolg creatieve werkvorm en symbolisch biecht moment. Schrijf iets waarvan je spijt hebt op het kruisje. Daarna verbranden in de houtkachel.	Creatieve ondersteuning Icebreaker doen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p90
Afsluiten met gebed 'Deze dag is weer voorbij'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron onbekend

Wat geloof jij?

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed: 'Wij zijn gedoopt in Zijn naam'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron onbekend
Spijkerbroek als aandachtstrekker, uitleg over onzichtbare verschillen, powerpoint presentatie over betekenis van een merk	Verhalen en voorbeelden Voorbeelden Bron: Schipper
Powerpoint presentatie over geloofsontwikkeling (van pop tot vlinder)	Verhalen en voorbeelden Voorbeelden Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p110, 113
Verhaal over 'De sticker'	Verhalen en voorbeelden Verhalen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p108-109
Spel rond het geven en ontvangen van vertrouwen: in tweetallen waarvan de ene geblinddoekt een lastig parkoers door het gebouw lopen	Creatieve ondersteuning Spellen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p104
Filmfragment uit 'Gandhi': vol vertrouwen omgaan met bedreigende situatie	Verhalen en voorbeelden Verhalen Bron filmfragment: DVD 'Gandhi', 1982.
Uitleg over What Would Jesus Do	Verhalen en voorbeelden Bijbelverhalen
Uitleg over de tien geboden en het grootste gebod	Bijbel & inhoud Bijbelteksten
Afsluiten door samen de geloofsbelijdenis (12 artikelen) uit te spreken.	Verwerkingsmoment Doe-opdracht

Geestig

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars, kruisteken en muziek 'Blowin' in the wind'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen
Uitleg over kruisteken, drie-eenheid, Heilige Geest; wat heeft Johannes Paulus II hier over heeft gezegd op een bijeenkomst met jongeren in Bologna	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Uitleg over de werkzaamheid van de Geest aan de hand van voorwerpen: spiegel, accu, hart, kompas, GSM, zaklantaarn, zakdoek.	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p123
Lezing van 1 Koningen 3,18-28 'wijsheid van Salomo' uit NBV	Bijbel & inhoud Bijbelteksten lezen
Lezing van Handelingen 2,1-13 'Heilige Geest met Pinkster' uit NBV	Bijbel & inhoud Bijbelteksten lezen
Lezing uit Galaten 5,19-23 'leven door de Geest' over negatieve neigingen en de gaven van de Geest uit NBV	Bijbel & inhoud Bijbelteksten lezen
Spel met twee sets kaartjes (negatieve eigenschappen en positieve eigenschappen), ieder krijgt één kaartje en gaat opzoek naar iemand die een kaartje met tegengestelde eigenschap heeft.	Creatieve ondersteuning Spellen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p123
Filmpje 'Kado' over verschillende manieren van omgaan met geschenken die jou gegeven worden	Verhalen en voorbeelden Voorbeelden Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p124
In groepjes in gesprek over hoe het is om straks het Vormsel te ontvangen	Verwerkingsmomenten Groepsgesprek
Afsluiting met lezing 1 Korintiërs 12,12-27 'Samen vormen we het lichaam van Christus' uit NBV	Bijbel & inhoud Bijbelteksten lezen

Feest in de kerk!

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed 'dromen van brood en wijn	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Roosen; 2000, p58
Uitleg over het bestaan van verschillende soorten kalenders, uitleg opbouw kerkelijk jaar	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Spel: maken van een legpuzzel van het kerkelijk jaar	Creatieve ondersteuning Spellen Bron: De Boer-van Veen; 2002, werkblad 6a
De pastor laat in verschillende kazuifels en stola's zien welke liturgische kleuren er zijn.	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Nabespreken van de resultaten van de puzzel	Creatieve ondersteuning Spellen
Uitleg over de zeven sacramenten	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Afsluiten met gebed 'dromen van een megafeest'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Roosen; 2000, p27

Jaargang 2008/2009

Informatie- en start bijeenkomst

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed: 'Dromen van God'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Roosen; 2000, p21
organisatorisch programma onderdelen: • introductie van het project • gelegenheid tot het stellen van vragen • gelegenheid tot inschrijven • maken van praktische afspraken	
Uitleg over de betekenis van je naam, film fragment 'dinges'	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen Bron filmpje: YouTube reclame KPN 'wordt geen dingetjes'.
Inleiding op de Godsontmoeting: filmfragment Bruce ontmoet God, Mozes bij het brandende braambos	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen Bron: Klemens en Tanner; 2007, p15-16. Bron filmfragment: DVD 'Bruce almighty', 2003
Afsluiten met gebed	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Klemens en Tanner; 2007, p17.

Chatten met God

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed: 'Dan wordt alles anders'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Brokerhof-van der Waa, 1999 p49
Powerpoint presentatie biddende mensen daarbij: verhaal over de Jood die wil dat zijn gebed verhoord wordt	Verhalen en voorbeelden Presenteren PC, beamer, afbeeldingen van internet Bron: Plass; 1995.
Filmfragment Bruce moet gebeden verhoren	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bron filmfragment: DVD 'Bruce almighty', 2003
Uitleg over wat gebed is; en enquête naar waarvoor met bidt	Bijbel & inhoud Uitleggen Bron vragenlijst: website Steen in de Vijver
Sketch gesprek met God adhv Onze Vader	Creatieve ondersteuning Sketch zien/horen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p51-55
Samen bidden van het Onze Vader	Verwerkingsmoment Doe-opdracht

Zonde toch?

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed 'dromen van vergeving'.	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Roosen; 2000, p24
Begin spel over zonde en vergeving: iedereen krijgt steentje in de schoen	Creatieve ondersteuning Dynamic doen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p68
Filmpje over zonde en vergeving	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bron filmpje: Kamp, 2007.
Lezing Lucas 15,11-32 'De verloren zoon' uit 'Het grote avontuur van God en mens'	Bijbel & inhoud Bijbelteksten voorlezen Bron: Jansen; 2006, p194-196
Filmfragment van Johannes Paulus II die de man die aanslag op hem pleegde vergeeft.	Verhalen en voorbeelden Voorbeelden laten zien Bron filmfragment: DVD 'Paus Johannes Paulus II' 2001
Vervolg spel over zonde en vergeving: met steentje in de schoen rondlopen op kerkplein en steentje achterlaten in de biechtstoel	Creatieve ondersteuning Dynamic doen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p68
Creatieve werkvorm en symbolisch biecht moment: vrouwen van een kruisje. Schrijf iets waarvan je spijt hebt op dat kruisje. Daarna verbranden in de houtkachel.	Creatieve ondersteuning Icebreaker doen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p90
Afsluiten met gebed 'Deze dag is weer voorbij'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron onbekend

Wat geloof jij?

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en voorlezen tekst: 'voetstappen in het zand'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p45
Spel in groepjes. Elke groep heeft een stapel foto's van aantrekkelijke en van afstotelijke mensen. Ieder kiest twee foto's. Met elkaar in gesprek met welke mensen je wel of juist niet kennis zou willen maken.	Verwerkingsmomenten Doe-opdracht
Uitleg over de betekenis van ons geloof in verband met het voorgaande spel. (verliefdheid die uitgroeit tot liefde en vertrouwen)	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen Bron: Schepers; 2006, p32-37
Seminarist Karel Donders vertelt over zijn keuzes voor het geloof.	Verhalen en voorbeelden Persoonlijke ervaringen vertellen
Lezing Lucas 8,22-25 'storm op het meer' uit de NBV; en gesprek daarover: wat is de relatie van dit verhaal met ons leven?	Bijbel & inhoud Bijbelteksten lezen
Afsluiten door samen de geloofs-belijdenis (12 artikelen) uit te spreken.	Verwerkingsmoment Doe-opdracht

Geestig

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars, kruisteken en muziek 'Blowin' in the wind'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Materiaal?
Uitleg over kruisteken, drie-eenheid, Heilige Geest; wat heeft Johannes Paulus II hier over gezegd op een bijeenkomst met jongeren in Bolgona	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Uitleg over de werkzaamheid van de Geest aan de hand van voorwerpen: spiegel, accu, hart, kompas, GSM, zaklantaarn, zakdoek.	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p123
Lezing van 1 Koningen 3,18-28 'wijsheid van Salomo'	Bijbel & inhoud Bijbelteksten lezen Bron: De Graaf; 2007
Lezing van Handelingen 2,1-13 'Heilige Geest met Pinkster'	Bijbel & inhoud Bijbelteksten lezen Bron: De Graaf; 2007
Lezing uit Galaten 5,19-23 'leven door de Geest' over negatieve neigingen en de gaven van de Geest uit NBV.	Bijbel & inhoud Bijbelteksten lezen
Spel met twee sets kaartjes (negatieve eigenschappen en positieve eigenschappen), ieder krijgt één kaartje en gaat opzoek naar iemand die een kaartje met tegengestelde eigenschap heeft.	Creatieve ondersteuning Spellen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p123
Filmpje 'Kado' over verschillende manieren van omgaan met geschenken die jou gegeven worden	Verhalen en voorbeelden Voorbeelden Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p124
Afsluiten met gebed over de heilige Geest in ons leven.	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen

Feest in de kerk!

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed 'brood en wijn' God of een Ferrari blz 58	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen
Uitleg over het bestaan van verschillende soorten kalenders	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Spel: maken van een legpuzzel van het kerkelijk jaar en nabespreken	Creatieve ondersteuning Spellen Bron: De Boer-van Veen; 2002, werkblad 6a
Bespreken van de liturgische kleuren in de loop van het kerkelijk jaar.	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Uitleg over de zeven sacramenten	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Afsluiten met gebed: "Kom heilige Geest..."	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen

Jaargang 2009/2010

Informatie- en start bijeenkomst

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed: 'Dromen van God'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Roosen; 2000, p21
organisatorische programma onderdelen: • introductie van het project • gelegenheid tot het stellen van vragen • gelegenheid tot inschrijven • maken van praktische afspraken	
Uitleg over de betekenis van je naam, film fragment 'dinges'	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen Bron filmpje: YouTube reclame KPN 'wordt geen dingetjes'.
Inleiding op de Godsontmoeting: filmfragment Bruce ontmoet God, Mozes bij het brandende braambos	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen Bron: Klemens en Tanner; 2007, p15-16. Bron filmfragment: DVD 'Bruce almighty', 2003
Afsluiten met gebed	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Klemens en Tanner; 2007, p17.

Chatten met God

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars, kruisteken en gebed 'dan wordt alles anders'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Brokerhof-van der Waa, 1999 p49.
Powerpoint presentatie biddende mensen daarbij: verhaal over de Jood die wil dat zijn gebed verhoord wordt	Verhalen en voorbeelden Presenteren PC, beamer, afbeeldingen van internet Bron: Plass; 1995.
Filmfragment 'Bruce almighty': Bruce moet gebeden verhoren	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bron filmfragment: DVD 'Bruce almighty', 2003
Uitleg over wat gebed is; en enquête naar waar de vormelingen voor bidden.	Bijbel & inhoud Uitleggen Bron: website Steen in de Vijver over thema 'bidden' Breukel; n.d.
Sketch gesprek met God adhv Onze Vader	Creatieve ondersteuning Sketch zien/horen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p51-55
Samen bidden van het Onze Vader	Verwerkingsmoment Doe-opdracht

Zonde toch?

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars, kruisteken en gebed 'dromen van vergeving'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Roosen; 2000, p24
Begin spel over zonde en vergeving: iedereen krijgt steentje in de schoen	Creatieve ondersteuning Dynamic doen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p68
Lezing Matteus 18,21-35 '70 maal 7 keer vergeven' uit NBV	Bijbel & inhoud Bijbelteksten voorlezen
Filmpje over zonde en vergeving	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bron filmpje: Kamp, 2007.
Powerpoint presentatie over doop, zonde, biecht	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bron: Van Hoof-Borst; 2005; 2005, p63-66, 73
Filmfragment van Johannes Paulus II die de man die aanslag op hem pleegde vergeeft	Verhalen en voorbeelden Voorbeelden laten zien Bron filmfragment: DVD Paus 'Johannes Paulus II' 2001
Vervolg spel over zonde en vergeving: met steentje in de schoen rondlopen op kerkplein en steentje achterlaten in de biechtstoel; Oud-vormeling vertelt over eigen ervaring met bidden en biecht	Creatieve ondersteuning Dynamic doen Bron: Van Hoof-Borst; 2005; 2005, p68
Afsluiten met gebed 'Deze dag is weer voorbij'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron onbekend

Wat geloof jij?

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en voorlezen tekst: 'voetstappen in het zand'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Van Hoof-Borst; 2005; 2005, p45
Lezing Lucas 10,25-28 uit NBV: over het grootste gebod	Bijbel & inhoud Bijbelteksten voorlezen
Spel in de groep. Op tafel ligt een stapel foto's van aantrekkelijke en van afstotelijke mensen. Ieder kiest twee foto's. Met elkaar in gesprek met welke mensen je wel of juist niet kennis zou willen maken.	Verwerkingsmomenten Doe-opdracht
Uitleg over de betekenis van ons geloof in verband met het voorgaande spel.	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Seminarist Gino Martina geeft uitleg over de betekenis van de geloofsbelijdenis.	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Seminarist Gino Martina zingt Credo nr 3	Verhalen & voorbeelden Persoonlijke ervaringen
Afsluiten door samen de geloofsbelijdenis (12 artikelen) uit te spreken.	Verwerkingsmoment Doe-opdracht

Feest in de kerk!

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed 'brood en wijn'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: E.Roosen; 2000, p58.
Uitleg over het bestaan van verschillende soorten kalenders	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Spel: maken van een legpuzzel van het kerkelijk jaar en nabespreken	Creatieve ondersteuning Spellen Bron: De Boer-van Veen; 2002, werkblad 6a
Bespreken van de liturgische kleuren in de loop van het kerkelijk jaar.	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen
Lezing Lucas 24,13-31 uit NBV: Emmaus gangers	Bijbel & inhoud Bijbelteksten voorlezen
Uitleg over de betekenis van de Eucharistie, de consecratie en de aanwezigheid van Jezus.	Bijbel & inhoud Thema-inhoud verdiepen
Spel: maken van een legpuzzel van de opbouw van een viering	Creatieve ondersteuning Spellen
Uitstelling Allerheiligste: uitstelling, openingsgebed, bezinning, muziek, korte stilte, slotgebed, instelling	Verwerkingsmomenten Bezinningsmoment Muziek: The Fruits; 2006: "t stukje brood"

Geestig

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed (vrij geïnspireerd op Hemelvaart, Pinksteren, Heilige Geest en Vormsel)	Bijbel & inhoud Vertellen
Plenaire terugblik op Feest in de Kerk	Verwerkingsmoment Groepsgesprek
Uitleg over de werkzaamheid van de Geest aan de hand van voorwerpen: spiegel, accu, hart, kompas, GSM, zaklantaarn, zakdoek.	Bijbel & inhoud Thema-inhoud uitleggen Bron: Van Hoof-Borst; 2005, p123
Illustraties van de (afwezigheid van de) werkzaamheid van de Heilige Geest aan de hand van enkele videoclipps.	Verhalen en voorbeelden Verhalen Bron videoclips: Youtube en MTV
Lezing van 1 Koningen 3,18-28 'wijsheid van Salomo'	Bijbel & inhoud Bijbelteksten lezen Bron: De Graaf; 2007
Lezing van Handelingen 2,1-13 'Heilige Geest met Pinkster'	Bijbel & inhoud Bijbelteksten lezen Bron: De Graaf; 2007
Bezinning: 'wat levert het vormselproject je nu eigenlijk op?' door middel van een bijzondere kijkdoos.	Verwerkingsmoment Bezinningsmoment Bron: Kamp, 2007.
Afsluiten met gebed over de heilige Geest in ons leven.	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen

Introductie Goede Week en bijbelse tuin Hoofddorp

Onderdeel	Invalshoek, werkvorm, materiaal
Opening met kaars en gebed 'Onze Vader'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen
Uitleg palmzondag aan de hand van filmfragment intocht in Jeruzalem	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bijbelverhalen Bron film fragment: DVD 'Jesus Christ Superstar' 1973
Uitleg Witte Donderdag aan de hand van filmfragment laatste avondmaal	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bijbelverhalen Bron film fragment: DVD 'The Miracle maker' 2008
Vertelling over Jezus' gevangenneming in de Hof van Olijven	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bijbelverhalen Bron: Van Midden; 2000, p95-105.
Uitleg Goede Vrijdag door te kijken naar de kruisweg staties in de tuin	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bijbelverhalen Bron: Dopmeijer; 2000 en Heijboer e.a.; 2009.
Vertelling over Stille Zaterdag en Paas Zondag	Verhalen en voorbeelden Presenteren Bijbelverhalen Bron: Van Midden; 2000, p113-115.
Spel op het labyrint: loop de weg met klein symbool in de hand, wat kom je tegen net als in het dagelijks leven (hindernissen, belemmeringen, medestanders), ervaar het symbool als iets kostbaars dat je onderweg helpt	Creatieve ondersteuning Spellen Bron: Heijboer e.a.; 2009.
Afsluiting met het breken en delen van een Turks brood rond een hout vuur	Verwerkingsmoment Doe-opdracht
Afsluiting met gebed 'dromen van Pasen'	Bijbel & inhoud Vertellen, voorlezen Bron: Roosen; 2000, p53.

Deze bijeenkomst wordt verder niet betrokken in het onderzoek omdat er geen vergelijking mogelijk is met de voorgaande jaargangen.

Bronnen materiaal inhoudelijke bijeenkomsten

Literatuur

Boer-van Veen, A. de; *Vragen naar de ander*; Leeuwarden 2002.
Brokerhof-Van der Waa, G.; *Zeg het maar gewoon*; Hoevelaken 1999.
Breukel, T.; 'Waakzaam bidden' in *Samenkerk*; Haarlem N.D.
Dopmeijer, A.; *Kruisweg voor kinderen*; Utrecht 2000.
Hoof-Borst, Van; *Hands on. Handreiking voor geloofsoverdracht aan tieners en jongeren. Thema: de basisboodschap van het christelijk geloof*; Haarlem 2005.
Jansen, K.; *Het grote avontuur van God en mens*; Kampen 2004.
Graaf, A. de; *Bijbelverhalen voor kinderen*; Callenbach 2007.
Heijboer, T., e.a.; *Met kinderen naar de Bijbelse tuin*; Hoofddorp 2009.
Kamp, F.; *Heb jij de spirit?*; Heerhugowaard 2007.
Klemens, A. en Tanner, L.; *Opnieuw beginnen*; Antwerpen 2007.
Midden, P. van; *Groeibijbel nr2. Mattheus*; 2000.
Plass, A.; *De groeipijnen van Plass*; Sliedrecht 1995.
Roosen, E.; *God of een Ferrari*, Hasselt 2000.
Schipper, R.; *Etiketjes-geloof*; Kinderdijk N.D.
Scheepers, J.; *Growing Up! Vormselproject – werkmap*; Heeswijk 2006.

Filmfragmenten

Bruce almighty, Buena Vista Home Entertainment 2003
Gandhi; Carolina Bank LTD 1982.
Jesus Christ Superstar; Universal Studios 1973.
Paus Johannes Paulus II. A celebration of his life; CMP Ltd 2001.
The Miracle maker; SAF and Christmas Films 2008.
Diverse clips opgehaald van www.youtube.nl en www.mtv.nl.

Muziek

Bob Dylan; "Blowin' in the wind".
The Fruits; *Overspoeld*; 2006, waarop onder andere: "t stukje brood".
The Fruits; *Alles uit handen*; 2008.

Foto's en afbeeldingen

Een groot aantal foto's en afbeeldingen verwerkt in de powerpoint presentaties is gevonden via www.google.nl.

Internet

www.google.nl
www.mtv.nl
www.steenindevijver.nl
www.youtube.nl